

Osallisuutta edistävän toiminnan kehittäminen kehitysvammaisten päiväaikaisessa toiminnassa

Sanna Rantala

2021 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Osallisuutta edistävän toiminnan kehittäminen kehitysvammaisten päiväaikaisessa toiminnassa

Sanna Rantala
Sosionomi, AMK
Opinnäytetyö
Joulukuu, 2021

Sanna Rantala

Osallisuutta edistävän toiminnan kehittämisen kehitysvammaisten päiväaikaisessa toiminnassa

Vuosi 2021 Sivumäärä 66

Opinnäytetyö on kehittämistehtävä, joka toteutettiin toimintatutkimuksena yhteistyössä Eteva kuntayhtymän ja Järvenpään päiväaikaisen toiminnan sekä Etevassa toteutetun henkilökohtaisen budjetoinnin hankkeen kanssa. Toimintatutkimuksen kokonaisuus muodostui Järvenpään päiväaikaisessa toiminnassa toteutetusta alkukartoituksesta sekä neljästä erillisestä osatoimintatutkimuksesta, joiden vaiheet on kaikki raportoitu erikseen. Opinnäytetyön tavoitteena oli tarkastella työyhteisön käsityksiä osallisuudesta ja sen vahvistamisesta sekä siihen liittyvästä menetelmäosaamisesta. Lisäksi tarkoitus oli lisätä työn suunnitelmallisuutta. Tarkoitus oli luoda toimintasuunnitelma asiakastyölle kehitysvammaisten päiväaikaisen toiminnassa.

Opinnäytetyön teoreettisena viitekehyksenä on tarkasteltu osallisuutta ja kehitysvammaisuutta. Osallisuuden edistämisestä teoriaosiossa on kiinnitetty huomiota erityisesti vuorovaikutukseen ja kommunikoinnin menetelmiin kehitysvammaisten henkilöiden kanssa. Lisäksi teoriaosiossa on tarkasteltu vuosikelloa toimintasuunnitelmana.

Henkilökohtaisen budjetoinnin hankkeen puitteissa luotiin tukirinki toimintatavalle toteutavissa oleva toimintamalli ja arvioitiin toimintatavan toimivuutta erityisesti vaikeasti kehitysvammaisten henkilöiden osallisuutta edistävänä toimintatapana. Tämä toimintatutkimuksen osatutkimus toteutui Järvenpään päiväaikaisen toiminnan ryhmässä nimeltä Svengi.

Toiminnan suunnitelmallisuuteen liittyen kehittämistehtävä alkoi alkukartoituksella, joka toteutettiin Järvenpään päiväaikaisen toiminnan ohjaajille suunnatulla kyselyllä. Tämän pohjalta suunniteltiin Hehkun ja Pajan asiakkaille kehittämistuokiot. Lisäksi toiminnan suunnitelmallisuuteen kehittämistehtävässä liittyi Etevan työryhmä, joka työsti yhdessä yhteistä asiakastyön vuosikelloa kaikkien päiväaikaisten toimintojen hyödynnettäväksi. Tämän työryhmän aikaansaaman vuosikellon pohjalta Järvenpään päiväaikaisessa toiminnassa tehtiin asiakastyön vuosikello vuodelle 2022, jossa yhdistyivät kaikki tässä kehittämistehtävässä mukana olleet osatutkimukset.

Asiasanat: osallisuus, kehitysvammaisuus, osallisuuden edistäminen, tukirinki, vuosikello

Sanna Rantala

Improving participation in activity center for people with intellectuall disabilities

Year 2021

Pages

66

This thesis is a functional thesis that was implemented in co-operation with Eteva an activity centre in Järvenpää and also with a personal budgeting project that took place in Eteva. The whole functional thesis was built from inquiry and four separated parts which are all reported separately.

The objective of the thesis was to examine how a work community sees participation and how they think it could be increased and also what they think about developing their skill methods. The purpose of the thesis was to add orderliness in the work. The aim was to create a plan of action for an activity centre of people with intellectual disabilities.

The theory part of thesis was focused on participation and intellectual disability. Additionally with increasing participation the theory especially focused on interaction and different kinds of methods to communicate with people with intellectuall disabilities. Also in the theory part a yearly schedule is mentioned as one possibility to make work plans.

In the personal budgeting project there an operating model for a circle of support was created and it was estimated how it could work especially for people with severe intellectual disabilities so that they could participate more in their own lives. This part of the functional thesis took place in the activity centre in Järvenpää in a group called Svengi. The part of the thesis that was focused on work planning was started with inquiries and with those results in groups called Hehku and Paja which were planned and carried out through an activity hour with clients. Also in this part of the thesis there was a team that had members from different places from Eteva and a team which was planning a yearly schedule that could be used in all of the activity centres. The combined results of the thesis were a teams yearly schedule and a schedule for the activity centre in Järvenpää.

Keywords: participation, intellectuall disability, increasing participation, circle of support, yearly schedule

Sisällys

1	Johdanto.....	8
2	Tarkoitus ja tavoitteet	9
3	Tausta ja toimeksiantaja.....	9
4	Osallisuus	10
5	Kehitysvammaisuus	13
6	Vuorovaikutus ja kommunikointi	15
6.1	Huomioiva yhdessäolo	16
6.2	OIVA	16
6.3	Voimauttava vuorovaikutus	16
6.4	LOVIT	17
6.5	Selkokieli	18
6.6	Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointikeinot	18
7	Tuettu päätöksenteko	19
7.1	YKS - Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu	20
7.2	Henkilökohtainen budjetointi	20
7.3	Tukirinki	20
8	Toiminnan suunnittelu.....	22
9	Toimintatutkimus	23
9.1	Lähtötilanteen kartoitus	24
9.1.1	Osallisuus	25
9.1.2	Tuettu päätöksenteko	26
9.1.3	Osaaminen ja sen kehittäminen	26
9.2	Toimintatutkimuksen vaiheet Svengin tukirinki toimintatavassa.....	28
9.3	Toimintatutkimuksen vaiheet vuosikello työryhmässä.....	36
9.4	Toimintatutkimuksen vaiheet Pajassa ja Hehkussa	42
9.5	Järvenpään päiväaikaisen toiminnan vuosikello	47
10	Pohdinta	49
	Lähteet.....	53
	Kuviot	58
	Liitteet	59

1 Johdanto

Osallisuuden edistäminen on keino ehkäistä syrjäytymistä ja eriarvoisuutta. Osallisuudella ja sen edistämällä on todettu olevan vaikutusta ihmisen hyvinvointiin ja se on edellytys tasa-arvolle. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2019.) Osallisuuden edistämässä tulisi noudattaa muun muassa seuraavia periaatteita: osallistuminen palveluihin tai toimintoihin on ihmiselle omaehtoista ja hänen kanssaan etsitään yksilöllisiä ratkaisuja, kohtaaminen on aina kunnioitettavaa, toimintaa kehitetään yhdessä, toiminta vahvistaa toimijuutta myös sen ulkopuolella, ihminen pääsee osaksi itselleen tärkeää yhteisöä, ihminen saa arvostusta ja yhteyksiä muihin ihmisiin sekä keinot, joilla osallisuutta edistetään tulevat pysyviksi toiminnoiksi toimintaympäristössä (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2021a.).

Kehitysvammaisuus tuo yksilöllisiä erityispiirteitä toimijuuden tukemiseen ja kehitysvammaisen henkilön osallisuutta voidaan vahvistaa monin tavoin. Tärkeää on luoda mahdollisuuksia osallisuuteen. Mahdollisuuksien luominen voi tarkoittaa niin vuorovaikutukseen, kommunikointiin ja tuettuun päätöksen tekoon liittyviä menetelmiä kuin palvelujen rakenteisiin ja arkeen suunniteltuja areenoita asiakkaan äänen kuulemiselle, jolloin asiakas pääsee rakentamaan sekä omannäköistään elämää että olemaan mukana yhteisistä asioista päätettäessä. Lisäksi siihen voi liittyä osaamisen kehittäminen.

Olen työskennellyt Etevassa Järvenpään päiväaikaisessa toiminnassa pian 14 vuotta. Osallisuus ja sen edistäminen on ollut Etevassa työnkehittämisen keskiössä jo jonkin aikaa. Tutustuessani Etevan henkilökohtaisen budjetoinnin hankkeeseen aloin pohtimaan, miten omassa yksikössäni osallisuus ja sen edistäminen näyttäytyy ja opinnäytetyön aihio alkoi melko pian rakentumaan. Etevassa kehittämistyöhön suhtaudutaan erittäin kannustavasti ja opinnäytetyöni suunnitelman laatimisen jälkeen hyvin pian olin saanut tutkimusluvan (Liite 1) ja Etevasta ja Järvenpään päiväaikaisesta toiminnasta tuli toimeksiantaja opinnäytetyölleni. Lisäksi pääsin opinnäytetyöni kanssa mukaan Silta omannäköiseen elämään -hankkeeseen.

Opinnäytetyöni teoriaosiossa tutustutaan osallisuuteen sekä kehitysvammaisuuteen. Osallisuuden edistämiseen liittyen teoriaosuus painottuu vuorovaikutukseen ja kommunikointiin ja siihen liittyviin menetelmiin. Opinnäytetyön toiminnallinen osio toteutui yksikkömme kolmessa asiakasryhmässä sekä Etevan yhteisen asiakastyön vuosikellon osalta toteutus tapahtui siihen tarkoitukseen perustetun työryhmän kanssa työskennellen.

2 Tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyön tavoitteena on tarkastella, miten osallisuus ja sitä edistävä työ sekä siihen liittyvät menetelmät näyttäytyvät arjessa tällä hetkellä kehitysvammaisten asiakkaiden päiväaikaisessa toiminnassa. Lisäksi tavoitteena on selvittää, miten asiakkaiden osallisuutta voidaan arjessa vahvistaa entisestään. Tarkoitus on laajentaa käsitystä osallisuudesta ja siihen liittyvästä menetelmäosaamisesta ja lisätä siihen työn suunnitelmallisuutta.

Opinnäytetyö on pienesti mukana Silta omannäköiseen elämään -hankkeessa. Yhteistyössä hankkeen kanssa keräämme kokemustietoa tukirinki toimintatavan käytöstä vaikeasti kehitysvammaisten henkilöiden tuetun päätöksenteon ja osallisuutta edistävänä mallina. Tarkoitus on luoda toimintatavasta yksi työkalu käytettäväksi osana osallisuutta edistävää toimintaa.

Tarkoituksena on luoda toimintasuunnitelma päiväaikaiselle toiminnalle sekä osallisuutta edistävälle työlle. Toimintasuunnitelma luo pohjaa yksikön osallisuutta ja asiakkaan itsemääräämisoikeutta vahvistavalle työlle. Kehittämistyön toteutuu yhteistyössä työyhteisön kanssa.

3 Tausta ja toimeksiantaja

Eteva kuntayhtymä on vammaisalan osaamiskeskus, joka tuottaa erityispalveluita niin omistajakuntiensa asukkaille kuin valtakunnallisestikin. Asiakkaat ovat kehitysvammaisia, aikuisena vammautuneita, mielenterveyskuntoutujia tai muuten erityisen tuen tarpeessa. (Eteva 2021a.)

Tuen tarpeen syystä riippumatta henkilö voi saada palveluissa tukea mahdollisimman itsenäiseen elämään. Ihmisoikeuksien toteutuminen, hyvä elämä ja osallisuus sekä tasa-arvo kuuluvat osaksi palveluiden toiminta-ajatusta. Etevassa henkilö on mukana suunnittelemassa omia palveluitaan. Tavoitteena on, että palvelut tukevat yhteiskuntaan osallistumista ja mahdollisimman täysimääräistä jäsenyyttä siihen. Palveluina tuotetaan asumispalveluita, osallisuutta ja työllisyyttä edistävää toimintaa, asiantuntijatukea sekä kehitys-vammapoliklinikan palveluita. Palveluiden toteutuksessa on yksilökeskeinen työote ja niiden suunnittelu pohjaa arvoille, joiden mukaan jokainen oman elämänsä asiantuntija ja asiakasta kuullaan tasavertaisena kumppanina. (Eteva 2021b.)

Palveluissa toiminnan taustalla ovat Kehitysvamma-alan neuvottelukunnan (KVANK) yksilöllisen tuen laatukriteerit. Vuonna 2020 toiminnassa tavoitteeksi asetettiin laatukriteeri 2, joka on valinta ja valta. Sen mukaan asiakas tekee valintoja ja päätöksiä omaan elämäänsä liittyen. Tätä varten hänellä tulee olla tietoa vaihtoehtoista ja palveluista hänen ymmärtämässään muodossa käytettävissään. Asiakkaan tulee saada tukea kaikissa päätöksen teon vaiheissa, kuten tiedon vastaanottamisessa ja käsittelyssä, oman mielipiteen muodostamisessa ja

ilmaisemisessa sekä päätöksistä seuraavien vaikutusten ymmärtämisessä. (Eteva 2019.) Lisäksi Etevassa on asetettu vuoden 2021-2023 strategisiksi valinnoiksi laadukkaat palvelut, vastuullinen suunnannäyttäjät sekä merkityksellinen työ (Eteva 2021c).

Syyskuussa 2020 Etevassa käynnistyi Silta omannäköiseen elämään -hanke, joka päättyi 31.12.2021. Kyseinen hanke on osa valtakunnallista vammaisten henkilöiden henkilökohtaisen budjetoinnin kokeiluhanketta. Etevan hankkeen erityisenä tarkastelukohtana on paljon tukea tarvitsevat henkilöt, jotka hyötyisivät entistä yksilöllisemmin suunnitelluista ja toteutetuista palveluista. Hankkeen tavoitteena on kehittää yhteistyömalleja, joilla voidaan huomioida henkilöiden kokonaistilanne osana palvelutarpeen arviointia ja elämänsuunnittelua. Lisäksi tavoitteena on vahvistaa tuetun päätöksenteon käytäntöjä ja riippumattoman tuen kehittäminen. (Eteva 2021d.)

Etevassa on jo aiemmin kehitetty työvalmennusta, ja sen myötä on noussut tarve osallisuutta tukevan toiminnan kehittämiseksi. Järvenpään päiväaikaisesta toiminnasta kaksi ryhmää on ollut mukana jo tässä kehittämistyössä. Vuonna 2020 koronapandemian vuoksi arki oli kuitenkin jonkin aikaa hyvin uudenlaista ja näin ollen kehittämistyökin jäi hetkeksi hieman taka-alalle. Kuitenkin vuoden 2021 alussa aluepäällikkö kutsui osallisuutta edistävän toiminnan kehittämisen -työryhmän kokoon ja tässä työryhmässä oli esillä myös nämä aiemmin asiakkaiden ja ohjaajien kirjaamat asiat. Työryhmässä näiden pohjalta erkaantui vielä kolme omaa työryhmää, joista yksi oli vuosikello -työryhmä, joka on toiminut osana opinnäytetyötäni.

4 Osallisuus

Nykyisen vammaisliikkeen tavoitteena on, että kaikilla ihmisillä on ihmisarvo sekä oikeus päättää omaa elämäänsä koskevilla asioilla. Myös kehitysvammaisella henkilöllä tulee olla mahdollisuus osallistua yhteiskunnan toimintaan tasavertaisena kansalaisena. Tarkastellessa vammaisliikkeen muutoksia voidaan tunnistaa siinä eri aikakausiin liittyen kolme ajatusmallia. Aiemmin kehitysvammaisiin suhtauduttiin vamman ja diagnoosin näkökulmasta ja heidät nähtiin potilaina. Tämän jälkeen potilas on vaihtunut asiakkaaseen ja tähän liittyy asiakaslähtöinen ajattelu sekä esimerkiksi elämäntaitojen harjoittelu. Seuraavana tavoitteena on nähdä kehitysvammaiset henkilöt päätöksinä tekevinä kansalaisina. Jotta kansalaisuus toteutuu, tulee ihmisen saada tarvitsemansa tuki sekä heidän tieltään tulee poistaa esteitä. (Verner 2015.)

Osallisuus on ihmisen mahdollisuutta vaikuttaa oman elämän kulkuun, toimintoihin, yhteisiin asioihin ja palveluihin. Se on liittymistä, suhteissa olemista, kuulumista ja yhteisyyttä sekä yhteensopivuutta, mukaan ottamista ja osallistumista siihen vaikuttamista. Lisäksi se on näiden järjestämistä ja johtamista. Palvelujärjestelmän asiakkuudessaakin osallisuuden tulee

toteutua. Asiakasprosessissa osallisuus sisältyy tiedon saamisessa, ohjauksessa, neuvonnassa, palveluista päättämässä, niiden toteutumisessa sekä palautteen antamisessa. Osallisuus on sekä eettinen periaate sosiaalityössä että sosiaalityön lähtökohta ja se liittyy myös osaamiseen asiakastyössä. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohankkeessa Sokrassa osallisuus nähdään myös kuulumisena erilaisista hyvinvoinninlähteistä koostuvaan kokonaisuuteen sekä merkityksellisyyttä lisääviin vuorovaikutussuhteisiin. (Kivistö & Nygård 2019, 6.; Isola ym. 2017, 3.)

Isola ym. (2017, 23.) mukaan osallisuus voidaan nähdä kolmena kokonaisuutena, jotka suhteessa toisiinsa liikkuvat aaltoillen. Kokonaisuuksia ovat osallisuus omassa elämässä, osallisuus vaikuttamisprosesseihin niin palveluissa ja lähipiirissä kuin laajemminkin elinympäristössä ja yhteiskunnassa sekä osallisuus paikallisesti, joka voi tarkoittaa liittymistä erilaisiin hyvinvoinnin lähteisiin.

Osallisuus omassa elämässä eli autonomia tarkoittaa sitä, että tulee kuulluksi, nähdäksi, arvostetuksi, ymmärretyksi sekä merkitykselliseksi osaksi erilaisia yhteisöjä. Autonomiassa ihmisellä on mahdollisuus ja taito tehdä valintoja sekä elää oman näköistään elämää. Tärkeää on myös, että omilla valinnoilla on vaikutuksia. Tähän liittyy lisäksi mahdollisuus toteuttaa itseään ja kehittyä itsensä näköisenä. Autonomia on mahdollisimman suurta omatoimisuutta. Tätä voidaan lisätä muun muassa sillä, että palvelut vastaavat tarpeisiin ja luomalla tilaisuuksia ihmisen rakentaa yhteyksiä muihin ihmisiin. Tähän liittyy myös autonomian, ennakoitavuuden, elämän hallittavuuden ja toimintaympäristön ymmärrettävyyden lisääminen. Ymmärrettävyyteen sisältyy se, että asioita voidaan myös kokea tai ne voivat välittyä toiminnallisuuden, liikkeen ja konkretian kautta, sillä kaikki asiat eivät aina välity pelkästään sanallisesti. Erilaisia näkökulmia voidaan ymmärtää vuorovaikutuksen kautta. Ollakseen osallisena omassa elämässään ihmisellä tulee olla käsitys omista tarpeista ja voimavaroista. (Isola ym. 2017, 25-26, 29.; Tukiliitto 2021a; Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2021b.)

Osallisuus vaikuttamisen prosesseissa ja yhteisöissä tarkoittaa liittymistä sellaisiin vaikuttamisprosesseihin, joissa neuvotellaan erilaisten resurssien jakamisesta, arvon muodostamisesta tai merkityksellisyydestä. Ihmisellä on tarve vaikuttaa ja tulla vaikutetuksi ja kokea merkityksellisyyttä sitä kautta, että on voinut jättää itsestään jonkinlaisen jäljen ja on tärkeää, että voi kuulua erilaisiin yhteisöihin. Tarvittaessa voidaan ensin kannustaa vaikuttamaan oman elämän asioihin ja sitten pikkuhiljaa myös yhteisiin asioihin. Tämä voi olla tarpeen, jos osallisuuden kokemus on ihmiselle vielä kovin pieni. Vaikuttaminen sisältää niin henkilökohtaisen toimijuuden kuin itsensä havaituksi tekemisen toiminnassa ja suhteessa toisiin ihmisiin kuin oman osaamisen näyttämisen ja jäljen jättämisen. Vaikuttamisen mahdollisuuksiin voidaan vaikuttaa demokratia- ja kansalaistaidoilla. Demokratiassa ihminen vaikuttaa yhteisiin asioihin ja se on toimijuutta ja tekoja yhteisissä asioissa. (Isola ym. 2017, 29-31, 35; Tukiliitto 2021a; Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2021c.) Kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla tämä

tarkoittaa esimerkiksi vuorovaikutus- ja kommunikaatiotaitojen kehittämistä sekä huomioimista yhtenä osallisuuden edellytyksenä.

Osallisuus paikallisesti sisältää ajatuksen siitä, miten osallisuutta voidaan edistää ihmisen lähellä. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi tilojen rakentamista tai sellaisten tilanteiden ja toimintojen luomista, joissa ihminen voi näyttää osaamistaan sekä panostaa yhteiseen hyvään ja kokea yhteenkuuluvuutta sekä vaikuttaa resursseihin. Kun ihminen pääsee vaikuttamaan yhteiseen hyvään, hän voi kokea yhdenvertaisuutta sekä tekevänsä jotain merkittävää ja saada osakseen kiitosta ja kunnioitusta. Yhteisöllisyys on ihmisen liittymistä lähiyhteisöihin ja yleisten palveluiden käyttämistä erityispalvelujen sijaan. (Isola ym. 2017, 38; Tukiliitto 2021a; Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinninlaitos 2021d.)

Jotta osallisuus toteutuu, ihmisellä tulee olla valtaa niin omassa kuin yhteisissä asioissa. Osallisuus toteutuu silloin, kun ihminen ei enää ole ikään kuin vain tekemisen kohde vaan hän siirtyy tekemäksi toimijaksi. Toimijana ihminen muun muassa tekee asioita itse, on mahdollisimman omatoiminen ja itsenäinen, hän saa tarvitsemaansa tukea toimijuuteen, tietää toimintavaihtoehtoista ja niiden seurauksista ja hän päättää itse toimintaan ryhtymisestä. (Tukiliitto 2021a.)

Lainsäädännössä osallisuus ja oikeus tasavertaisuuteen on useammankin lain taustalla. Itsemääräämisoikeus pohjautuu perustuslailliseen oikeuteen elämään, henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Sen edellytys on, että jokaisen ihmisen ihmisarvo tunnustetaan. Julkisen vallan on turvattava ja edistettävä tätä oikeutta ja se velvoittaa niin lainsäätäjää, päätöksentekijöitä kuin arjen toimijoitakin. Itsemääräämisoikeuden sisällöstä, merkityksestä ja tukemisesta on säännelty kehitysvammalaissa kahdessa pykälässä 42 § ja 42a§. Niiden mukaan erityishuollossa olevan henkilön ihmisarvoa, vakaumusta ja yksityisyyttä tulee kunnioittaa. Erityishuollon palveluita toteutettaessa tulee huomioida henkilön toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet. Hänelle on turvattava mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omaan elämään. Toteutuakseen itsemääräämisoikeus vaatii yleensä aina toisten ihmisten myötävaikutusta ja monesti siihen liittyy vielä toisten antama tuki. Mikäli henkilö on täysin riippuvainen muiden ihmisten tuesta, lähi-ihmisten merkitys itsemääräämisoikeuden toteutumisessa on suurempi. Itsemääräämisoikeuden toteutuminen on prosessi, johon kuuluvat oman tahdon ilmaiseminen ja sen toteutumisen tukeminen. Toteutuakseen itsemääräämisoikeus vaatii molemmiin puolin kunnioitusta ja hyvää vuorovaikutusta sekä oikeaa asennetta. (Tukiliitto 2021b.)

Vuonna 2006 YK hyväksyi yleissopimuksen, joka koskee vammaisten henkilöiden oikeuksia. Tämä on yksi YK:n kuudestoista ihmisoikeussopimuksesta. Sen keskeisimmät periaatteet ovat: yksilön itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus, vammaisten henkilöiden osallistuminen ja osallisuus yhteiskunnassa sekä esteettömyys ja

saavutettavuus. Lähtökohtina sopimuksessa ovat sukupuolten välinen tasa-arvo, erilaisuuden kunnioittaminen, vammaisten henkilöiden hyväksyminen osana moninaista ihmisyyttä ja vammaisten lasten oikeuksien kunnioittaminen. Vammaissopimus tuli voimaan 3.5.2008. Suomi allekirjoitti sen vuonna 2007 ja talletti ratifioimiskirjansa 11.5.2016 ja se tuli voimaan 10.6.2016. (Vernerinen 2020a.)

Osana sosiaalista osallisuutta on asiakasosallisuus. Sillä tarkoitetaan asiakkaan aktiivista osallistumista palveluiden suunnitteluun, järjestämiseen, tuottamiseen, kehittämiseen ja arviointiin. Oikeudesta asiakkaiden osallisuuteen on määrätty useammassakin laissa, kuten esimerkiksi laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä vuonna 2015 voimaan astuneessa uudistetussa sosiaalihuoltolaissa. Asiakasosallisuutta voidaan tarkastella kahdesta ulottuvuudesta. Sitä on omiin palveluihin vaikuttaminen ja osallistuminen niiden suunnitteluun. Lisäksi asiakasosallisuutta on palveluiden suunnitteleminen yleisellä tasolla. Asiakasosallisuuteen liittyy tieto-osallisuus, suunnitteluosallisuus, päätösosallisuus, toimintaosallisuus ja arviointiosallisuus. (Leeman & Hämäläinen 2015, 2, 4-5.)

Asiakasosallisuus edellyttää palveluilta muun muassa kohtaamista, kuuntelemista ja esteettöntä tiedottamista. Siihen tarvitaan myös palveluilta sellaisia rakenteita, jotka mahdollistavat osallisuuden. Palveluiden pitää vastata tuetun päätöksen teon tarpeeseen sekä luomaan todellisia toimintamahdollisuuksia sekä esteettömyyttä. Toteutuakseen asiakasosallisuus edellyttää myös rakenteita, jotka mahdollistavat toiminnan muuttamisen saadun palautteen pohjalta. (Leeman & Hämäläinen 2015, 4-5.)

5 Kehitysvammaisuus

Vammaisuus käsitteenä on ajansaatossa muuttunut moneen kertaan ja monella tavalla. Käsitteeseen vaikuttavat niin yhteiskunnalliset muutokset kuin julkinen keskustelu eri ilmiöistä. Käsitteen nimeäminen on tärkeää jo lainsäädännönkin kannalta ja vammaisuuteen liittyvät lait ovatkin vuosien varrella muuttuneet. Kehitysvammaisuus on nähty erilaisena toiminnanrajoitteena kuin invaliditeetti ja näin ne onkin lainsäädännöllisesti erotettu toisistaan. Näihin liittyen tämänhetkiset lait ovat kehitysvammalaki eli laki kehitysvammaisten erityishuollosta sekä erillinen vammaispalvelulaki (entinen invalidihuoltolaki). Tällä hetkellä on kuitenkin työn alla näiden kahden lain yhdistäminen yhdeksi yhteiseksi laiksi. Tämä uudistustyö johtuu muuttuneista käsityksistä toimintarajoitteista ja vammaisuudesta. (Nurmi-Koikkalainen ym. 2017, 10-11.)

Nykyään vammaisuuden kuvaamisessa on menty enemmän sosiaaliseen malliin ja painopiste on koko ajan enemmän siinä, että vammaisuus nähdään yksilön suhteena ympäristöön. Vähemmälle jää lääketieteelliseen ja yksilön diagnoosiin sekä kuntouttavaan näkökulmaan

painottuva määritelmä. Uudistuneeseen määritelmään liittyy myös paljon oikeudellisia näkökulmia, joissa yhteiskunnalta odotetaan enemmän yhdenvertaisuuden ja vammaisten henkilöiden osallistumisen mahdollisuuksien korostamista. Ihmisoikeudet ovat oikeusperustaisen ajattelun taustalla ja tämän ympäristön suhteen ja oikeusperusteisen ajattelun takana on YK:n vammaissopimus. (Nurmi-Koikkalainen ym. 2017, 10-11.)

Kehitysvammaisuudessa on ensisijaisesti kyse vaikeudesta oppia ja ymmärtää asioita. Suomessa käytetään kehitysvammaisuuden määrittelyssä WHO:n ICD-10 tautiluokitusta, jonka mukaan älyllinen kehitysvammaisuus näkyy siinä, että yksilön mielen kehitys on estynyt tai epätäydellinen, kehitysiässä ilmaantuvat taidot kehittyvät heikosti ja lisäksi yksilöllä voi esiintyä muita henkisiä tai kehollisia häiriöitä. Toimintakyvyn mukaan kehitysvammaisuus luokitellaan lievään, keskivaikeaan, vaikeaan ja syvään kehitysvammaisuuteen. AAIDD on amerikkalainen kehitysvammajärjestö ja sen mukaan kehitysvammaisuus on alkanut ennen henkilön 18 ikävuotta ja se ilmenee rajoituksina älyllisissä toiminnoissa ja käsitteellisissä, sosiaalisissa ja käytännöllisissä taidoissa. (Verner 2021a; Kari, Laakso, Niskanen & Seppänen 2020, 34-35.)

Kehitysvammaisuutta voidaan tarkastella lääketieteellisestä, toimintakyvyn ja sosiaalisesta näkökulmasta. Lääketieteellisesti tarkasteltuna kyse on oireesta tai oirekokonaisuudesta. Kehitysvammaisuus on ennen 18 ikävuotta ilmennyt oire aivojen toimintahäiriöstä. Oireet, jotka kehitysvammaisuudessa esiintyvät johtuvat isoaivojen kuorikerroksen toimintakyvyn poikkeavuudesta. Isoaivojen kuorikerros säätelee useita eri toimintoja ja tämän takia älyllisen kehitysvammaisuuden lisäksi voi esiintyä muitakin häiriöitä kuten esimerkiksi puheentuottamisen vaikeuksia ja käyttäytymiseen liittyviä poikkeavuuksia. Siihen, millä tavoin kehitysvammaisuus yksilöllä ilmenee, vaikuttaa isoivokuoren vaurion laajuus ja sijainti. On tärkeä muistaa, että kehitysvamma ei ole sairaus. (Verner 2020b.; Verner 2020c.)

Tarkastellessa toimintakykyä on hyvä huomioida, että toimintakyvyssä on kyse yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksesta ja tästä syystä toimintakyky saattaa näyttäytyä erilaisina esimerkiksi kotona ja töissä. Siinä on kyse yksilön kyvystä toimia tavalla, jota tilanne ja olosuhteet vaativat. Kehitysvammaisuutta pohditaan toimintakyvyn näkökulmasta, kun mietitään elämänlaatuun ja arjessa selviytymiseen liittyviä kysymyksiä. Yleisesti toimintakyky jaetaan kolmeen luokkaan: fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen toimintakyky. Toimintakyvyn kautta korostuvat henkilön voimavarat ja kyvyt. Toimintakyky ilmenee sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja se kohdistuu sekä ulkoiseen ympäristöön että sosiaaliseen maailmaan. Tästä syystä sosiaaliset suhteet ja tukiverkostot ovat tärkeitä tarkastellessa toimintakykyä. Kun mietitään henkilön toimintakykyä, on erityisen tärkeä kiinnittää huomiota toimintaympäristöön. Toimintakykyä voidaan tukea erilaisilla tukitoimilla ja vaikuttamalla toimintaympäristöön. (Verner 2017a.)

Sosiaalisesta näkökulmasta kehitysvammaisuus ilmenee yhteisön suhteena yksilöön. Tähän pyritään vaikuttamaan muun muassa vammaispoliittisin keinoin. Sosiaalisella näkökulmalla korostetaan sitä, että kehitysvammaisen henkilö on muiden lailla ihminen ja tämä sosiaalinen näkökulma tuo esiin sen, miten riippuvainen kehitysvammaisen henkilö on muista ihmisistä ja sen, että jostain ihmisen ominaisuudesta voi tulla vammaisuutta yhteiskunnan asettamien esteiden ja asenteiden kautta. Sosiaalinen näkökulma tietenkin hyväksyy vammaisuuden lääketieteellisen näkökulman vaikkakin se korostaa erityisesti sitä, että vammasta johtuva haitta ei aiheudu vammasta vaan ympäristöstä ja yhteiskunnasta. Ja yksilön saadessa tarvitsemansa tuen, tämä haitta pienenee. Usein tulee löytää sopiva kommunikointitapa. Myös syvästi kehitysvammaisen henkilö voi tehdä omaa elämäänsä koskevia päätöksiä, kunhan hän saa tähän oikeanlaisen tuen ja välineet. (Vernerer 2018.)

6 Vuorovaikutus ja kommunikointi

Vuorovaikutuksella tarkoitetaan kahden tai useamman ihmisen välistä kommunikaatiota ja se on kaikkea sitä, millä tavoin ihmiset ovat keskenään tekemisissä. Vuorovaikutustaidot ovat muun muassa kykyä ja halua vaihtaa ajatuksia, kokemuksia ja tekoja toisten kanssa sekä tehdä asioita yhdessä. Vastavuoroisuus on näille taidoille keskeistä sekä se, että molemmat osapuolet antavat oman panostuksensa yhteiseen keskusteluun tai tapahtumaan. Myönteistä sekä rakentavaa vuorovaikutusta ovat muun muassa rohkaisu ja kannustaminen, tarkkaavainen läsnäolo, tuki ja kuunteleminen sekä myötätunto ja huomioiminen eikä rakentava vuorovaikutus aina vaadi suuria tekoja vaan se on arjen kanssakäymistä. (Väestöliitto 2018; Mieli 2021.) Hyvä vuorovaikutus luo mahdollisuuden uuden oppimiselle ja onnistuneen vuorovaikutuksen myötä ihminen kokee tulevansa kuulluksi, arvostuksesta sekä tuntee luottamusta (Niskanen & Kari 2021, 94).

Yksi ihmisen perustarpeista on olla vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Vuorovaikutus pitää sisällään sekä sanallista että sanatonta viestintää. On kuitenkin hyvä huomioida, että sanallinen viestintä kattaa vain noin 10-25 prosenttia kaikesta viestinnästä. (Niskanen & Kari 2021, 94.) Joskus ihmisen keinot itsensä ilmaisuun sekä mahdollisuudet vuorovaikutukseen osallistumiseen ovat syystä tai toisesta heikentyneet. Tällöin osaavan vuorovaikutus kumppanin merkitys kasvaa, jotta vuorovaikutuksesta tulisi tasa-arvoisempaa. (Papunet 2020a.)

Kommunikointi on vastavuoroista toimintaa, jossa molemmat osapuolet toimivat niin viestin lähettäjinä kuin vastaanottajina. Roolit näyttävät sekä yhtä aikaa että vuorotellen. Kommunikointiin sisältyy sekä sanallista viestintää että sanatonta viestintää, johon kuuluu muun muassa ilmeet, eleet, katse ja etäisyys. Osa tästä viestinnästä on tiedostamatonta. Siitäkin huolimatta, että on olemassa erilaisia tapoja kommunikoida, kaikki ihmiset kommunikoivat jollain tavalla. Kyse onkin siitä, miten ympäristö pystyy tulkitsemaan erilaisia

kommunikointialoitteita. Sanattoman viestinnän osalta tulkintaan vaikuttaa sen vastaanottaja sekä tilanne, jossa viesti on lähetetty. (Huuhtanen 2012, 12.)

Ihminen kommunikoi ensisijaisesti puheella. Tätä hän vahvistaa ei-kielellisillä keinoilla. Kun puhekyky ei syystä tai toisesta kehity tai ihminen menettää sen, voidaan puhetta tukemaan ja korvaamaan käyttää erilaisia vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä. Tällöin tarkoitetaan AAC-menetelmiä (Augmentative and Alternative Communication). (Huuhtanen 2010, 8.)

6.1 Huomioiva yhdessäolo

HYP eli huomioiva yhdessäolo on tapa olla vuorovaikutuksessa erityisesti paljon tukea tarvitsevien henkilöiden kanssa. Toimintamalli pohjautuu ajatukseen, että kaikki ihmiset tarvitsevat vuorovaikutusta toisten kanssa. Perusajatus on myös, että onnistuneet vuorovaikutuskokemukset lisäävät halua olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Sellaisten henkilöiden kohdalla, jotka tarvitsevat paljon tukea vuorovaikutukseen, on olemassa riski, ettei heidän yksilöllisiä vuorovaikutustarpeitaan ja keinoja siihen huomata tai ymmärretä ja tällöin henkilö voi jäädä ilman vuorovaikutusta. (Papunet 2020b.)

6.2 OIVA

OIVA -vuorovaikutusmalli on Kehitysvammaliiton kehittämä vuorovaikutusmalli, jolla vahvistetaan työyhteisön vuorovaikutustaitoja puhevammaisten henkilöiden kanssa. OIVA -prosessi kestää noin vuoden ja siihen liittyy vuorovaikutustilanteiden videointi ja näiden videointien havainnointi työskentelyn edetessä asiakas- ja voimavaralähtöisesti. OIVA -ohjaajan kanssa käytävien yhteisten keskustelujen kautta työyhteisö herkistyy kuuntelemaan ja tarkastelemaan herkemmin puhevammaisten henkilöiden viestejä sekä työyhteisön jäsenet tulevat tietoisemmiksi osaamisestaan ja vuorovaikutuskäytännöistä. Lisäksi prosessin aikana työyhteisö oppii hyödyntämään tietoisesti osaavan kumppanuuden elementtejä (LOVIT). Keskeisiä toimintaperiaatteita videoinnin lisäksi OIVA -vuorovaikutusmallissa ovat voimavaralähtöisyys, asiakaslähtöisyys, dialogisuus, sosiaalinen konstruktionismi sekä kokemuksellinen yhdessä oppiminen. (Tikoteekki 2021a.)

6.3 Voimauttava vuorovaikutus

Voimauttava vuorovaikutus on toimintamalli, joka perustuu varhaisten vuorovaikutuskeinojen käyttöön erityisesti vaikeasti kehitysvammaisten ja autismikirjon henkilöiden kanssa kommunikoidessa. Menetelmä lähtee liikkeelle niistä taidoista, joita ihmisellä on ja tärkeintä on vuorovaikutus. Yhdessäolo on kommunikaation tarkoituksena ja ajatus siitä, että kaikilla ihmisillä

on perustavanlaatuinen tarve olla yhteydessä toisiin ihmisiin. Voimauttavan vuorovaikutuksen tarkoitus on vahvistaa vuorovaikutussuhdetta. Vuorovaikutuksessa toisen kanssa ihminen oppii perustan kommunikaatiolle. Hän oppii muun muassa nauttimaan yhdessäolosta ja olemaan lähellä muita ihmisiä, suuntaamaan huomionsa toiseen ihmiseen ja olemaan läsnä sekä käyttämään ja ymmärtämään ilmeitä, fyysistä kontaktia, olemuskieltä sekä sanoja, puhetta ja ääntelyä merkityksellisesti. Lisäksi ihminen oppii tunnetaitoja vuorovaikutuksessa. (Tikoteekki 2021b; Papunet 2020c.)

Voimauttavassa vuorovaikutuksessa on tarkoitus, että luodaan miellyttäviä sosiaalisia tilanteita vuorovaikutuskumppanin kanssa. Voimauttavassa vuorovaikutuksessa kommunikointi tapahtuu vammaisen henkilön kommunikointitavoilla kuten esimerkiksi ilmein, elein, ääntein tai liikkein. Tavoitteena on sekä vahvistaa kommunikoinnin perustaa että parantaa yksilön elämänlaatua. Kommunikointi kumppanin toimintaohjeet on kiteytetty LOVIT-muistisääntöön. (Papunet 2020c.)

6.4 LOVIT

Tikoteekki on tiivistänyt onnistuneen vuorovaikutuksen elementit LOVIT-muistisäännöksi. LOVIT tulee sanoista läsnäolo, odottaminen, vastaaminen, ilmaisun mukauttaminen ja tarkastaminen. Muistisääntö on tarkoitettu keskustelukumppanille tueksi ja sitä voidaan hyödyntää sellaisten henkilöiden kanssa, jotka tarvitsevat tukea ollakseen vuorovaikutuksessa ja kommunikoidessaan. Muistisäännön tarkoitus on muistuttaa siitä, että kommunikoinnilla ei aina tavoitella jotain vaan osa siitä on vain vuorovaikutusta ja tapahtuu siksi, että yhdessäolo ja vuorovaikutus on ihmisille perustarve. Erityisesti puhuttaessa vaikeasti kehitysvammaisista henkilöistä, tällainen jutustelu voi jäädä kokematta, mikäli käytetään liian monimutkaisia kommunikointikeinoja ja niistä tulee päämäärä. (Papunet 2020d; Tikoteekki 2021c.)

Vaikeasti kehitysvammaisten henkilöiden kanssa jutustelu ja vuorovaikutus tapahtuu kaikilla niillä keinoilla, jotka hänellä on käytössään. Näitä ovat esimerkiksi ilmeet, eleet, ääntelyt, kosketus ja kuvat. Heidän kannaltaan on myös tärkeää, että keskustelukumppani tuntee heidän tapansa olla vuorovaikutuksessa ja osaa tehdä havaintoja heidän olemuskielestään. Vuorovaikutus erityisesti näiden henkilöiden kanssa vaatii kuuntelevaa asennetta, läsnäoloa ja yrittäjä tulkita viestejä. Tällaiseen kohtaamiseen tarvitaan aitoa halua ymmärtää toista, kykyä heittäytyä sekä itsetuntemusta ja -luottamusta. (Tikoteekki 2021c.)

LOVIT-muistisäännössä läsnäololla tarkoitetaan sitä, että keskustelukumppani osoittaa kaikella olemuksellaan, kuten ilmeillä ja eleillä kiinnostuksensa saada kontaktin henkilöön, jonka kanssa on vuorovaikutuksessa. Läsnäolon toteutuminen vaatii keskittymistä henkilöön. Odottaminen tarkoittaa sitä, että on tärkeä odottaa toisen vastauksia ja vuorovaikutusaloitteita.

Näin keskustelukumppani vahvistaa kiinnostuksen tunnetta henkilöllä, jonka kanssa on vuorovaikutuksessa. Onnistuakseen odottaminen vaatii herkkyyttä kuunnella, milloin olla hiljaa ja milloin kannustaa toista vastaamaan. Vastaaminen on vuorovaikutustilanteessa tärkeää, jotta tilanne etenee. Se, että ihminen kokee tulevaisuutta kuulluksi, kannustaa häntä jatkamaan. Ilmaisun mukauttaminen ja tarkastus tarkoittaa sitä, että keskustelukumppanin tulee eläytyä sen henkilön kokemusmaailmaan, jonka kanssa on vuorovaikutuksessa. Tämä toteutuu käyttämällä niitä keinoja, joita henkilöllä itsellään on käytössä ja vuorovaikutustilanteessa tarkastaminen tarkoittaa sekä havainnointia siitä, onko ilmaisu toimivaa vai tarvitseeko sitä mukauttaa tai onko hetki tarpeen jo lopettaa, kun henkilö on tullut kuulluksi. (Papunet 2020d.)

6.5 Selkokieli

Selkokieli on suomen kieltä, joka on mukautettu rakenteeltaan ja sisällöltään yksinkertaisemmaksi kuin yleiskieli ja sitä tarvitaan silloin, kun vuorovaikutustilanteessa molempien keskustelukumppanien kieli- ja kommunikointitaidot eivät ole tasavertaiset. Puhutussa selkokielessä hyödynnetään lyhyitä ja tuttuja sanoja. Selkokielen sisältö, sanasto ja rakenne helpottavat kielen ymmärtämistä. Selkokieltä käytetään niin puhutussa kuin kirjoitetussa kielessä ja se helpottaa muun muassa tiedon saamista, ymmärtämistä, omaa ilmaisua ja osallistumista keskusteluun. (Niskanen & Kari 2021, 115; Kartio 2009, 5; Selkokeskus 2021a.)

Selkokieli perustuu ajatukseen, että kaikilla on oikeus saada tietoa, mitä ymmärtää ja toisinaan yleiskieli voi olla tähän liian vaikeaa. Tällöin selkokieli tarjoaa mahdollisuuden lukea, päättää omista asioista ja osallistua yhteiskunnan toimintaan. Yksi selkokielestä hyötyvä asiakasryhmä ovat kehitysvammaiset. Selkokieli parantaa saavutettavuutta. Tällä tarkoitetaan sitä, että mahdollisista rajoitteista huolimatta kaikki voivat käyttää palveluita. (Selkokeskus 2021b.)

6.6 Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointikeinot

Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointikeinot ovat kaikkia niitä asioita, joilla puhuttua kieltä täydennetään, tuetaan tai korvataan ja jolla tehostetaan vuorovaikutusta puhevammaisen henkilön kanssa. Tavallisimpia keinoja ovat kirjoitettu kieli, eleet, ilmeet, viittomat ja erilaiset kuvat ja viestinnässä voidaan hyödyntää erilaisia apuvälineitä kuten kommunikaatiokansiota, kommunikointitaulua, puhelaitetta tai kommunikointiohjelmaa. AAC eli Augmentative And Alternative Communication on yleisnimitys puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikaatiosta. (Verner 2021b; Niskanen & Kari 2021, 116; Papunet 2021a.)

Esinekommunikoinnissa viestintää vahvistetaan tilanteeseen sopivilla ja tutuilla esineillä. Tämä siitä syystä, että esineiden merkitys on usein luotu niiden käyttötilanteissa. Etu esineiden käytössä on siinä, että konkreettisuuden vuoksi niiden ymmärtäminen saattaa olla helpompaa. Lisäksi esineitä voi tutkia monen aistin kautta. Esine voi olla esimerkiksi jokin todellinen käyttöesine, sitä vastaava esine, pienoismalli esineestä tai miellelyhtymiä muodostava esine. Esineillä henkilö voi myös ilmaista toiveitaan. Esineitä voidaan hyödyntää esimerkiksi sellaisten henkilöiden kanssa, joiden on vaikea ymmärtää erilaisia graafisia symboleja. (Niskanen & Kari 2021, 118-119; Papunet 2021b.)

Kuvakommunikoinnissa hyödynnetään kuvasymboleja viestinnän vahvistamisessa ja niitä käytetään sanallisen ja sanattoman viestinnän kanssa yhdessä. Sen lisäksi, että kuvalla voi ilmaista jotain, mitä ei sanallisesti pysty ilmaisemaan, kuvien avulla voidaan myös havainnollistaa puhutun tai kirjoitetun viestin sisältöä. Kuvia voi hyvin käyttää vaikei niiden merkitys olisikaan vielä keskustelukumppanille selvä, koska kuvien merkityksiä luodaan näissä tilanteissa. Kuvat voivat olla esimerkiksi mustavalkoisia piktogrammi-kuvia, PCS-kuvia tai valokuvia ja niitä voidaan tarvittaessa piirtää myös itse. Kuvien valinnassa otetaan huomioon yksilölliset tarpeet, jotka voivat liittyä esimerkiksi hahmottamiseen ja niiden käyttöä tulee harjoitella luonnollisissa tilanteissa. (Niskanen & Kari 2021, 117-118; Papunet 2020a.)

Tukiviittomat ovat viittomakielen merkkejä ja niitäkin voidaan käyttää puheen rinnalla ja puhetta täydentämässä. Tukiviittomat eroavat viittomakielestä siinä, että tukiviittomisessa käytetään yksittäisiä perusviittomia ja niitä käytetään puheen kanssa samassa sana järjestyksessä. Niiden avulla nostetaan esiin viestin kannalta tärkeät avainsanat ja vahvistetaan puheen ymmärtämistä. Viittomien käytössä hyödynnetään kuulon lisäksi näköaistia viestinnän ymmärtämisen parantamisessa. (Papunet 2020e; Viittomat kommunikoinnissa 2018, 3.)

7 Tuettu päätöksenteko

Tuetulla päätöksenteolla tarkoitetaan toisen ihmisen antamaa tukea, jonka tavoitteena on auttaa henkilöä tekemään valintoja. Kaikenlainen päätöksenteon tuki vahvistaa toimijuutta ja edistää itsemääräämisoikeuden toteutumista. Päätöksenteossa tukeminen voi olla vaikkapa sitä, että henkilö saa tukea oman tahdon muodostamisessa ja ilmaisemisessa, tukea tiedon hankinnassa, päätöksenteon harjoittelua, tukea päätösten toteuttamisessa ja tukea tunteiden käsittelemisessä ja niiden ilmaisemisessa. Kyky tehdä päätöksiä riippuu päätettävästä asiasta ja tilanteesta ja kyky voi muuttua ajan myötä. Voidakseen tehdä päätöksiä täytyy ihmisen ymmärtää asian, jota on päättämässä. Hänellä täytyy olla arvostelukykyä, jotta hän osaa verrata päätettävissä olevaa asiaa omiin arvoihinsa ja päättelykykyä, jotta hän voi punnita päätöksensä etuja ja haittoja. Hänellä tulee myös olla tietoisuutta omista arvoista ja itselle

tärkeistä asioista ja kykyä tehdä valintoja. Hänen tulee osata ilmaista mielipiteensä muille. (Tukiliitto 2021c.; Vernerin 2017b.)

7.1 YKS - Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu

Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu on menetelmä, jolla autetaan ihmistä miettimään, mitä hän haluaa elämältään, millaista elämää hän haluaa elää, kun ihminen haluaa muuttaa elämänsä suuntaa tai hän miettii, millaista tukea hän tarvitsee elääkseen kuten hän haluaa. Elämänsuunnittelu lähtee liikkeelle kehitysvammaisesta henkilöstä itsestään. Suunnittelussa on tarkoitus kuulla, mitä hän toivoo ja mistä unelmoi sekä millaisia tulevaisuuden suunnitelmia hänellä mahdollisesti on. Suunnitelmalla on tarkoitus saada asiat näkyväksi sekä kehitysvammaiselle itselleen että hänen lähi-ihmisilleen. Tässä voidaan hyödyntää erilaisia kartoja ja keskustelutekniikoita. Vaikeimmin vammaisten henkilöiden kohdalla kommunikaation ollessa vähäisempää on tärkeä löytää heille merkityksellisiä asioita ja tässä on olennaista kuunnella henkilön lähi-ihmisiä, jotka tuntevat henkilön parhaiten. (Vernerin 2014.)

7.2 Henkilökohtainen budjetointi

Henkilökohtainen budjetointi on tapa, jolla henkilö on itse suunnittelemassa, valitsemassa ja järjestämässä kokonaisuutta, jolla hänen tarvitsemansa apu, tuki ja palvelut muodostuvat. Se tarjoaa valinnan mahdollisuuden sosiaali- ja terveyspalveluissa, tukee oman elämänpolun, osallisuuden ja sosiaalisen kansalaisuuden rakentumista, vahvistaa asiakaslähtöistä ja osallistavaa toimintakulttuuria sekä ottaa asiakkaan mukaan kehittämistyöhön. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2021e; Henkilökohtainen budjetointi 2021.)

1.9.2020-31.12.2021 välisenä aikana Etevässä toteutetaan Silta omannäköiseen elämään hanke. Se on osa valtakunnallista vammaisten henkilöiden henkilöisen budjetoinnin kokeiluhanketta. Henkilökohtainen budjetointi on keino, jonka tuella vammaisen henkilö voi itse olla mukana suunnittelemassa, valitsemassa ja järjestämässä omien palvelujensa kokonaisuutta. Etevä keskittyy hankkeessaan erityisesti paljon apua ja tukea tarvitseviin henkilöihin ja siihen, kuinka he voisivat kohderyhmänä hyötyä yksilöllisemmästä palvelujen suunnittelusta ja toteuttamisesta. Yhtenä hankkeen tavoitteena on vahvistaa tuetun päätöksenteon käytäntöjä ja kehittää riippumatonta tukea osana kansallista järjestämismallia. (Etevä 2021d.)

7.3 Tukirinki

Tukiringin uskotaan lähteneen toimintatapana liikkeelle Kanadasta 1980-luvulla Judith Snow:n toimesta. Sieltä se on laajentunut maailmanlaajuisemmaksi ja tällä hetkellä tukirinki toimintatapa tunnetaan ainakin Yhdysvalloissa, Iso-Britanniassa, Uudessa-Seelannissa ja Australiassa. (Resourcing Inclusive Communities 2019, 5.)

Tukiringin ideana on saattaa yhteen tuettavan henkilön kanssa hänet hyvin tuntevia ihmisiä auttamaan ja tukemaan häntä rakentamaan oman näköistään elämää. Tukiringin toiminta voidaan nähdä muun muassa ongelmanratkaisuna, konkreettisena apuna ja tukena sekä ideoiden jakamisen paikkana. Tukiringit perustuvat ajatukselle, että me kaikki tarvitsemme ihmissuhteita sekä erilaisia tukiverkostoja elämässämme. Erityisen tärkeää tukiringit ovat niille ihmisille, joiden on esimerkiksi toimintakyvyn vajavuuden vuoksi vaikeaa rakentaa ja ylläpitää ihmissuhteita tai sellaisia ei ole luonnostaan. Tukirinki on toimintamalli tuetulle päätöksen teolle, tulevaisuuden suunnittelulle ja sitä voidaan hyödyntää erilaisissa elämäntilanteissa. Sen avulla voidaan vahvistaa ihmislähtöistä elämän suunnittelua. (Resourcing Inclusive Communities 2019, 4; Bigby & Araten-Bergman 2018, 4,41.)

Tukirinkien muodostuminen sekä tapaamisten tiheys ja aiheet vaihtelevat yksilöllisesti. Säännöllisyys tapaamisissa on kuitenkin tärkeää. Olennaista on, että tukirinki muodostuu keskiössä olevan henkilön hyvin tuntevista ihmisistä, jotka välittävät hänestä sekä haluavat aidosti olla edistämässä henkilön mahdollisuuksia. Tukiringin jäsenet tarjoavat keskiössä olevalle henkilölle apuaan ja tukeaan osallistumalla henkilön elämään ja auttaen häntä tunnistamaan ja saavuttamaan tavoitteitaan elämässään. (Resourcing Inclusive Communities 2019, 4; Bigby & Araten-Bergman 2018, 27.)

Tukirinkiin osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen. Tapaamisten luonteeseen liittyy vapaaehtoisuus siitäkkin huolimatta, että paikalla saattaa olla alan asiantuntijoita. Tukiringin jäsenien määrä voi vaihdella. Se voi olla 3-10 henkilöä. Olennaista on, että tapaamiset ovat hallittavissa, jotta niissä voidaan käydä avointa keskustelua ja ideointia sekä saadaan myös sovittua asioista. Onnistuneet tukiringit tarvitsevat säännöllisiä tapaamisia. Tapaamisten kesto on hyvä rajata ja niissä on hyvä olla jokin yhteisesti sovittu teema, josta keskustellaan. Tapaamispaikka voi vaihdella, mutta tapaamisten järjestelyssä on hyvä huomioida yksityisyys, sillä puhe on hyvinkin henkilökohtaisista asioista. Tärkeää olisi myös, että tuettava henkilö olisi itse paikalla tapaamisissa. (Resourcing Inclusive Communities 2019, 14, 20-22.)

Tutkimusten mukaan tukiringit tarjoavat mahdollisuuksia laajentaa verkostoja sekä luoda ai-toja ystävyyssuhteita, ne keskittyvät keskiössä olevan henkilön yksilöllisyyteen vahvuuksineen ja taitoineen ja ne tukevat ihmistä unelmoimaan sekä tunnistamaan millaista tukea niiden saavuttamiseen saattaa tarvita. Tutkimusten mukaan tukiringit mahdollistavat näkökulmien laajentumisen sekä toimivat ideoinnin alustana ja tarjoavat tulevaisuutta varten tukiverkoston. (Resourcing Inclusive Communities 2019, 7.)

Pohdittaessa, ketä tukirinkiin voisi pyytää, on hyvä aloittaa tarkastelemalla tämänhetkisiä verkostoja ja niitä verkoston henkilöitä, jotka aidosti ovat kiinnostuneet tuettavan henkilön hyvinvoinnista. Näitä voivat olla esimerkiksi vanhemmat ja muut perheenjäsenet, naapurit ja ystävät. Olennaista on myös, että tuettava henkilö on itse mukana muodostamassa

tukirinkiään. Tukiringissä on muutamia erilaisia rooleja. Siihen kuuluu keskiössä oleva henkilö, tukiringin muut jäsenet sekä fasilitaattori. (Resourcing Inclusive Communities 2019, 11; Gee 2010, 9.)

Judith Snow on tunnistanut neljä erilaista ihmissuhteiden rinkiä yleisesti ihmisten elämässä. Näitä ovat läheisyyden rinki (Circle of Intimacy), johon kuuluvat ne kenet ihminen kokee kaikkein läheisimmäksi itselleen. Toinen on ystävyys rinki (Circle of friendship), johon kuuluvat niin ystävät kuin sukulaiset, joiden kanssa ihminen voi viettää aikaa, muttei koe näitä kaikkein läheisimmiksi ystäviksi. Kolmas on osallisuuden rinki (Circle of participation) ja siihen kuuluvat erilaiset ihmiset ja organisaatiot, joihin ihminen kuuluu ja joiden kanssa on tekemisissä kuten vaikkapa koulu, urheilujoukkue ja työ. Neljäs rinki on palveluiden rinki, (Circle of exchange), johon kuuluvat kaikki sellaiset ihmiset, joiden olemassaolo liittyy erilaisiin palveluihin, kuten lääkärit, terapeutit ja sosiaalityöntekijät. On hyvä tiedostaa, että tukirinkien jäsenet voivat liikkua edellä mainituista verkostoista toisiin. (Resourcing Inclusive Communities 2019, 9-10.)

Tukirinkien muodostamisessa sekä sen jäsenten roolien jaossa on tunnistettavissa erilaisia mahdollisuuksia. Bigbyn ja Araten-Bergmanin tutkimuksessa mukana olleen Pay the Way projektin myötä tunnistettiin kolme tukirinkiä, joita voi hyödyntää erilaisissa tilanteissa. Nämä olivat Foundation Circle, jossa keskiössä olevalla tuettavalla henkilöllä ei ole tunnistettavissa läheisiä tai ystäviä vaan hänen verkostonsa koostuu ainoastaan erilaisista palkatuista henkilöistä. Tämän tukiringin pääasiallinen tarkoitus on löytää tuettavan henkilön elämään ihmisiä, jotka haluavat olla enemmän mukana henkilön elämässä. Building Circle taas on käytettävissä tilanteissa, joissa henkilöllä on läheisiä ja ystäviä, mutta tukiringin koollekutsumisessa on hyvä olla erillinen fasilitaattori. Tämän tukiringin pääasiallinen tarkoitus on laajentaa verkoston mahdollisuuksia tuettavan henkilön elämässä. Kolmas tukiringin muoto on Thrive Circle, jossa tuettavalla henkilöllä on todella vahva sosiaalinen verkosto. Tässä tukiringissä pääpaino on enemmän tavoitteellisuuden ja johdonmukaisuuden tukemisessa tapaamisissa. (Bigby & Araten-Bergman 2018, 31.)

8 Toiminnan suunnittelu

Strategia on suunnitelma, jolla organisaatio pyrkii pääsemään johonkin tiettyyn päämäärään. Tämän tueksi tehdään usein toimintasuunnitelma, johon on kirjattu konkreettisia toimia strategiaan asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Toimintasuunnitelma tehdään yleensä vuoden ajalle. (Manninen 2021.)

Vuosikello on yksi ajan hallinnan ja tekemisen ennakoinnin työkalu, jolla organisaatio tai ryhmä voi suunnitella omaa toimintaansa. Nimensä mukaisesti se on vuosisuunnitelman pohja,

johon rakennetaan toimintasuunnitelma koko vuodelle. Se voi olla joko paperisena tai digitaalisessa muodossa. Vuosikelloa voi hyödyntää toiminnan suunnittelun ja arvioinnin tukena. Siihen voi suunnitella päätehtävät ja näin saa kokonaiskuvan prosesseista, jonka myötä voi prosessien osille suunnitella tarvittaessa omat vuosikellonsa. Kun suunnitelmat on muokattu vuosikelloon muotoon, se auttaa pysymään ajan tasalla sekä varaamaan aikaa asioiden valmistelulle. Prosessien läpinäkyvyys on myös yksi vuosikellon hyödyistä. (Innokylä 2021a.)

9 Toimintatutkimus

Opinnäytetyöni on kehittämistyö, joka toteutui toimintatutkimuksena. Kyseessä on osallistava tutkimusmenetelmä ja siinä korostuu yhteistyö toimijoiden ja tutkijan kanssa. Olennaista on ongelmakeskeisyys ja ongelmaan lähdetään yhdessä etsimään uudenlaisia ratkaisuja. Toimintatutkimus soveltuu käytettäväksi silloin, kun kehitetään työmenetelmiä ja työkäytänteitä. Toimintatutkimuksella pyritään vastaamaan kysymykseen, miten asioiden tulisi olla ja tavoitteena on, että nykyistä tilannetta muutetaan uudeksi. Toimintatutkimus suuntautuu käytäntöön. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 58.)

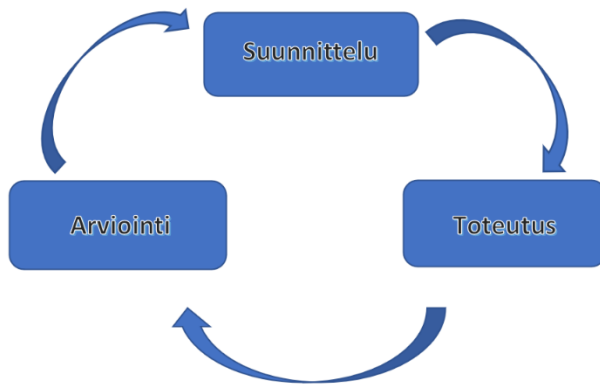
Minun opinnäytetyössäni toimintatutkimuksella pyrin tuomaan muutosta vahvistamalla asiakasosallisuutta ja erilaisia tuetun päätöksenteon -menetelmiä. Näiden kautta on tarkoitus rakentaa osallistavaa toimintakulttuuria luomalla toimintasuunnitelman Järvenpään päiväaikaiseen toimintaa. Opinnäytetyössäni ”ongelmana” näyttytyy asiakasosallisuus ja osallisuuden vahvistaminen kehitysvammaisten asiakkaiden kanssa sekä toiminnan suunnitelmallisuus. Näihin aion lähteä työyhteisön kanssa yhdessä etsimään ratkaisuja.

Toimintatutkimuksella tuotetaan tietoa toiminnasta ja muutoksesta toiminnassa ja sillä voidaan tuoda työhön uusia näkökulmia. Tutkija tehtävä on tuoda teoreettista osaamista ja ulkopuolisen näkökulmaa asioihin. Työkäytänteiden tai työmenetelmien kehittämiseen toimintatutkimus sopii hyvin, koska pyrkimys on uudet toiminnat tai käytännöt työssä sekä ymmärrys työstä ja työn kehittämiseen. Toimintatutkimuksella tavoitellaan todellisuuden muuttamista ja tämän vuoksi käytännön toiminnan ja teoreettisen tutkimuksen vuorovaikutus on tärkeää. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 59-61.)

Toimintatutkimusprosessin vaiheet etenevät sykleittäin suunnittelun, toiminnan ja toiminnan arvioinnin kehänä ja eri vaiheet toistuvat uudelleen. Kun kehittämisongelma on määritelty, asetetaan kehittämistyölle tavoite. (Ojasalo ym. 2015, 61.) Toimintatutkimuksen vaiheet on kuvattu kuviossa 1. Toimintatutkimukselle tyypillisesti kehittämistyöni eteni sykleittäin suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin kautta uusiin suunnitelmiin ja niin edelleen. Svengin osalta keskityimme menetelmäosaamiseen ja erityisesti tukirinki toimintatapaan yhtenä tuetun päätöksenteon menetelmänä. Hehkun ja Pajan osalta taas lähdimme toteuttamaan jo aiemmin Etevässä alkaneita asiakkaiden kehittämispäiviä. Vuosikellon osalta lähdimme työryhmän kanssa luomaan organisaatiolle yhteistä toiminnan vuosikelloa.

Laadulliselle tutkimukselle, mikä toimintatutkimus on, on tyypillistä, että siinä aineistoa kerätään usein monenlaisilla menetelmillä joko yksistään tai niitä yhdistelemällä. Tiedonkeruumenetelmiä ovat muun muassa kyselyt, havainnointi sekä erilaiset dokumentit, joista tietoa

kerätään. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 83.) Aineistoa keräsin alkukartoitukseen suunnittelemani kyselyllä, ryhmäkeskusteluissa sekä toimintatutkimukselle tyypilliseen tapaan yhteistoinnallisesti ohjaajien kanssa suunnitellen, toteuttaen ja arvioiden suunnitelmaa. Lisäksi aineistona raportissa on käytetty omaa tutkimuspäiväkirjaani, jonne olen opinnäytetyöprosessin aikana tehnyt omia merkintöjäni erilaisista webinaareista sekä eri yhteyksissä käydyistä keskusteluista osallisuuteen, itsemääräämisoikeuteen sekä ihmislähtöisen elämän suunnitteluun ja niihin liittyvistä menetelmistä ja toimintamalleista.

Kuvio 1: Toimintatutkimuksen vaiheet

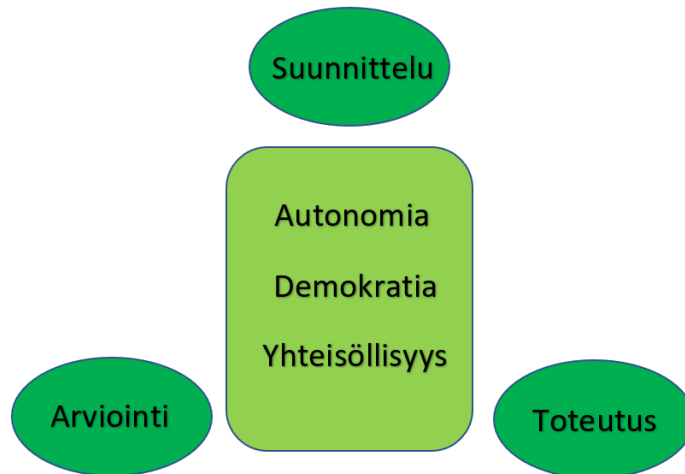
9.1 Lähtötilanteen kartoitus

Toimintatutkimukseni alkoi lähettämällä kaikille Järvenpään päiväaikaisen toiminnan ohjaustyöhön kuuluville henkilöille kyselylomakkeen saatekirjeineen (Liitteet 2 ja 3). Lomakkeen kysymyksillä tarkoitukseni oli kerätä tietoa, miten osallisuus nähdään arjessa ja miten sitä voisi vastaajien mukaan entisestään vahvistaa sekä mitä kaivataan omaan työhön, jotta asiakkaiden osallisuuden vahvistaminen olisi mahdollista. Vastausten pohjalta tarkoitukseni oli tarvittaessa vahvistaa osallisuuden käsitettä ja mieltä yhdessä menetelmiä ja rakenteita, joilla asiakkaan osallisuus voisi näkyä arjessa vielä enemmän.

Kyselyt lähetin 29 vastaajalle ja määräaikaan mennessä vastauksia palautui 13. Olin pyytänyt vastaajia kirjaamaan nimensä, jotta voisin itsekseni paikantaa vastaukset tietyn tyyppiseen asiakasryhmään. Korostin saatekirjeessä, ettei kenenkään vastauksia kuitenkaan julkaistaisi siten, että vastaaja olisi niistä tunnistettavissa. Järvenpään päiväaikaisessa toiminnassa on toimintakyvyltään hyvin erilaisia asiakasryhmiä ja tästä syystä toivoin voivani paikantaa vastaukset, jotta osaisin paremmin huomioida erilaiset asiakasryhmät toiminnan kehittämisessä. Kaikissa vastauksissa nimeä ei kuitenkaan ollut, mutta se ei loppujen lopuksi vaikuttanut mielestäni kyselyn tai kehittämistyön lopputulokseen. Suurimmassa osassa vastauksia toistuvat samat teemat ja ajatukset, riippumatta asiakasryhmistä.

Kyselyjen vastausten analysoinnissa hyödynsin teoriaa osallisuudesta sekä tuetusta päätöksenteosta. Tarkastelin vastauksissa, miten niissä näkyivät erityisesti osallisuuden elementit ja asiakasosallisuuden vaiheet (kuvio 2). Osallisuuden elementit autonomia, demokratia ja yhteisöllisyys tulisi näkyä kaikissa asiakasosallisuuden vaiheissa.

Kuvio 2: Osallisuuden elementit ja asiakasosallisuus

9.1.1 Osallisuus

Osallisuus näkyy kyselyjen mukaan valintojen tekemisenä joko valmiista vaihtoehdoista tai yleisesti. Se on osa päivän- ja viikko-ohjelmien suunnittelua ja asiakaslähtöisyys vaikuttaa kaikkeen tekemiseen ja toimintoja suunnitellaan asiakkaiden toiveista. Osallisuus nähdään myös mahdollisuutena kieltäytyä toiminnoista ja kannustamisessa osallistumaan toimintoihin. Osallisuuteen liitetään ajatus yhdessä sovittujen pelisääntöjen noudattamisesta ryhmässä ja, että jokainen osallistuu omien kykyjensä mukaan toimintoihin. Vastausten mukaan osallisuutta on vuorovaikutus, jossa huomioidaan myös ilmeet ja eleet sanojen lisäksi sekä ympäristön palveluiden kuten vaikkapa kirjaston käyttämisen mahdollistaminen.

Vastaajien mukaan osallisuutta voisi vahvistaa uusien toimintamallien suunnittelulla, joka mahdollistaisi entistä yksilöllisemmän asiakkaan huomioinnin ja uusien ideoiden saamisella muilta ohjaajilta. Asiakkaille voisi esitellä uudenlaisia toimintoja heidän voimavarojaan hyödyntäen ja niitä vahvistaen sekä panostamalla yhdessä tekemiseen. Osallisuus vahvistuisi vastausten perusteella yhdenvertaisuudella ja tukemalla myös asiakkaita keskenään kohtaamaan toisensa yhdenvertaisesti. Osallisuuden vahvistamiseen koetaan tärkeäksi läsnäolo ja kuunteleminen entistä enemmän arjessa. Yhteiskunnan palveluita voisi hyödyntää enemmän toiminnoissa. Vahvistamista tapahtuu, kun asiakas lakkaa olemasta toiminnankohde ja muuttuu itse toimijaksi. Asiakkaat tulisi ottaa entistä enemmän mukaan toiminnan suunnitteluun sekä arviointiin. Tukemalla omatoimisuutta, tarjoamalla enemmän valinnan mahdollisuuksia arjessa ja

yhteistoiminnallisuudella voitaisiin myös vahvistaa osallisuutta. Tärkeänä pidetään sitä, että asiakas otetaan enemmän mukaan, eikä hän ole vain sivustaseuraajana.

Osallisuutta voidaan tukea kyselyjen mukaan toimivalla, yksilöllisellä kommunikaatiolla ja saamalla tietoa eri vaihtoehdoista sekä saamalla riittävästi aikaa. Vaihtoehtojen antaminen oli vastausten mukaan olennaista tukemisessa eikä asiakkaan ja ohjaajan kahdenkeskisiä keskusteluilla sekä ryhmäkeskusteluja pidä unohtaa, koska näillä voidaan tukea mielipiteen ilmaisemista. Osallisuutta tuetaan, kun autetaan ja tuetaan yksilöllisesti asiakasta päätöksenteossa, kerrotaan erilaisista vaihtoehdoista sekä oikeuksista. Asiakkaalla tulee olla mahdollisuus tulla kuulluksi ja ymmärretyksi. Yhdenvertaisuus nousi esiin myös vastauksissa. Vastausten perusteella asiakasta voitiin tukea osallisuudessa läsnäololla ja havainnoimalla asiakasta ja tähän liittyen ohjaajalla tulee olla herkkyyttä kuulla asiakasta. Osallisuuden tukemiseen liittyi ”talon” ulkopuolinen toiminta. Jotta asiakas voisi olla mahdollisimman itsenäinen päätöksissään, tulee ohjaajan osata valita sanansa tai kuvat siten, ettei hän johdattele asiakkaan valintoja. Asiakkaiden on vaikea ilmaista omia mielipiteitään ja ajatuksiaan, jolloin on hyvä luoda valmiita vaihtoehtoja, joista valita ja aina asiakas ei pysty tekemään valmiista vaihtoehdoistakaan valintaa. Tällöin korostuu asiakkaan hyvä tunteminen. Asiakkaiden tulee ymmärtää vaihtoehdot, jotta voivat tehdä valintoja.

9.1.2 Tuettu päätöksenteko

Tuettu päätöksen teko näkyy arjessa siinä, että asiakkaita tuetaan tunnetaidoissa. Heille annetaan vaihtoehtoja ja niitä käydään heidän kanssaan läpi. Päätöksenteossa tukemisessa, keskusteluissa ja perusteluissa huomioidaan asiakkaiden voimavarat. Esiin tuodaan myös syysseuraussuhteita. Asiakkaita kannustetaan omatoimisuuteen. Avoimuuden ja yhteistyön toimivuus asiakkaan asumisen, kodin ja päiväaikaisen toiminnan välillä on tärkeää, kun asiakasta tuetaan erilaisissa päätöksenteoissa. Aina tulee hyödyntää asiakkaan omaa kommunikaatiokeinoaan ja, jos asiakas jollain lailla ilmaisee kieltäytymisen, siihen reagoidaan ja näin vahvistetaan kommunikoinnin merkitystä asiakkaalle. Menetelminä on käytössä kuvat, keskustelumatot, selkokieli, konkreettisia esineet, ilmeet, eleet sekä tukiviittomat. Lisäksi on myös erilaisia kommunikointiohjelmia Ipadille tai tabletille.

9.1.3 Osaaminen ja sen kehittäminen

Vastausten perusteella koettiin, että työssä tarvitaan osaamista vaihtoehtoisista kommunikointimenetelmistä sekä luovuutta ja kekseliäisyyttä. Vuorovaikutustaidot, läsnäolontaito, avoin ajattelu ja erilaisuuden hyväksyminen nousivat esiin vastauksissa kokemukseen

tarvittavasta osaamisesta. Työssä tarvitaan vastausten mukaan laajaa työkalupakkia, sillä usein saman asian voi tehdä monella eri tavalla. Lisäksi ohjaajan sinnikkyyttä selvittää asiakkaan mielipide, oli osaamisessa tärkeää. Lisää diagnostisiin asioihin liittyvää osaamista kaivattiin, kuten autismierityisyydestä ja sen huomioimisesta toimintamalleissa ja toiminnoissa. Ammatilliset keskustelut sekä suunnittelu-aika nähtiin vastausten mukaan isona osana omaa osaamista ja sen edistämistä. Vastausten perusteella kaivattiin lisää koulutusta menetelmiin sekä diagnoosien mukanaan tuomiin erityisyyksiin vuorovaikutuksessa. Koulutusten lisäksi vastauksissa ehdotettiin tutustumisia muihin yksiköihin ja sitä kautta ammatillisen osaamisen lisäämistä. Ajankäytön mahdollisuus erilaisiin koulutuksiin, työkavereiden sekä asiakkaiden kanssa käytäviin keskusteluihin oli yksi useamman kerran esiin noussut vastaus kyselyssä kysyttäessä mikä tukisi osaamista. Koulutuksilta kaivattiin käytännölläisyyttä. Oma osaamista pystyi kehittämään myös tutustumalla muihin ryhmiin ja työskentelemällä uusien asiakasryhmien kanssa.

Kyselyissä näkyi erityisesti valinnan ja vallan mahdollisuus asiakkailla toiminnan sisältöjen suhteen. Asiakkaiden ääni pyrittiin saamaan näkyviin ryhmien toimintoja suunnitellessa. Toisissa ryhmissä asiakkailla oli säännöllisesti mahdollisuus olla mukana suunnittelemassa arkea. Vastausten perusteella myös itsemääräämisoikeuteen liittyvät kysymykset oli sisäistetty asiakkaiden kohtaamisessa. Kommunikointiin liittyvinä menetelminä oli jo käytössä kuvia, tukiviitotomia sekä olemuskielen havainnointi. Näiden perusteella näkisin, että arjessa toteutuu osallisuudesta erityisesti autonomia toiminnan suunnittelussa. Toimijuuteen liittyen vastauksissa nousi esiin voimavarojen huomioiminen.

Kyselyjen vastausten pohjalta lähdin suunnittelemaan toimintatutkimuksen seuraavia vaiheita. Kyselyistä halusin nostaa erityisesti uusien menetelmien esittelyn, johon vastaa toimintatutkimuksen osatutkimus, joka toteutettiin Svengissä.

Vastauksista pystyi löytämään osallisuuteen liittyen valinnan ja suunnittelun toteutettaviin toimintoihin. Tähän liittyen halusin suunnitella toiminnallisen osion, jossa tarkasteltaisiin keinoja saada osallisuus mukaan toiminnan arviointiin. Tähän liittyi osatoimintatutkimus Hehkussa ja Pajassa.

Kyselyjen mukaan ajanhallinta arjessa vaikuttaa osaltaan asiakkaiden osallisuuden vahvistamiseen. Tähän liittyen toimintatutkimukseni kolmas osatutkimus keskittyi toimintasuunnitelman laatimiseen. Etevan yhteinen toimintasuunnitelma vahvistaa yhteisöllisyyttä sekä on osaltaan mahdollistamassa tasalaatuisuuden palveluissa. Lisäksi toimintasuunnitelmalla voidaan työtä ennakoita paremmin.

9.2 Toimintatutkimuksen vaiheet Svengin tukirinki toimintatavassa

Silta omannäköiseen elämään -hankkeen myötä lähdimme Svengi -ryhmän kanssa tarkastelemaan tukirinkiä toimintatapana. Tarkastelimme sen käyttömahdollisuutta yhtenä osallisuutta edistävänä toimintatapana ja vaikutuksia erityisesti vaikeasti kehitysvammaisten asiakkaiden kanssa sovellettavaksi. Valinta tähän menetelmään tuli suoraan hankkeelta. Tämän vaiheen kokonaisuus on kuvattu kuviossa 3.

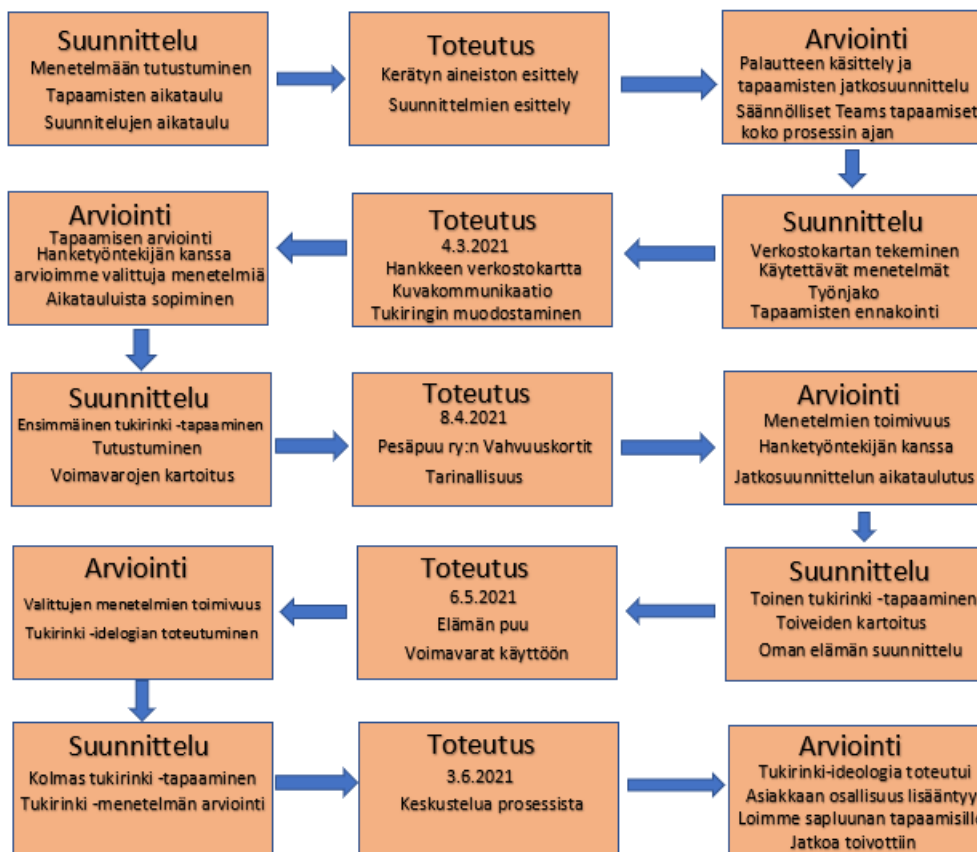
Hanketyöntekijän kanssa lähdimme suunnittelemaan ja toteuttamaan aidoissa asiakastilanteissa tukirinki -tapaamisten kokonaisuuden. Suunnitelmamme mukaan kokonaisuus sisälsi neljä tapaamista. Määrään vaikutti hankkeen aikataulu, jonka mukaan meidän tuli saada konkreettista materiaalia hankkeelle raportoitavaksi kesän aikana. Meille oli alusta saakka suunnitelmissa tärkeää, että prosessilla on selkeä alku ja loppu sekä tavoitteellisuus, jotta tapaamisilla voisi olla aidosti merkitystä asiakkaiden elämässä. Hankkeen loppuraportointi tapahtuu syksyn 2021 aikana ja sitä käytetään lähteenä tässä opinnäytetyön raportissa, mikäli se on mahdollista.

Ennen konkreettisten tukirinki -tapaamisten suunnittelua olimme hanketyöntekijän kanssa ta-
hoillamme tutustuneet aineistoihin, joita olimme löytäneet tukiringistä (Circle of Support) ja laatineet näistä tiivistelmän, jonka hanketyöntekijä esitteli yhteisessä Teams tapaamisessa muille hankkeen työntekijöille 17.2.2021. Tässä esityksessä yhtenä lähteenä oli Bigbyn tutkimus aiheesta ja tämän tutkimuksen pohjalta olimme päätyneet siihen, että meillä tukirinki -tapaamisissa soveltuisi Building tyyppinen -malli ja tässä tapauksessa fasilitaattorin roolissa oli hanketyöntekijä. Tukiringin teoriaa olen esitellyt tarkemmin tämän raportin teoriaosuudessa osallisuutta edistävänä menetelmänä. Lisäksi 17.2.2021 tapaamisessa esittelimme tekemämme suunnitelman tukirinki -tapaamisille.

Olimme suunnitelleet tapaamisten kokonaisuuden, joka koostui neljästä tapaamisesta maaliskesäkuun aikana. Tapaamisten teemat olivat: verkostokartan rakentaminen ja tukiringin muodostaminen sen pohjalta, voimavarojen ja vahvuuksien kartoittaminen, päiväaikaisen toiminnan sisällön suunnittelu sekä viimeisen tapaamisen osalta yhteinen arviointi toimintatavan hyödynnettävyydestä ja merkityksestä osallisuuden edistämiseksi. Näin koimme saavamme sekä hankkeelle tärkeää tietoa tukiringistä että jotain konkreettista, josta asiakas voisi aidosti hyötyä arjessaan ja joka vahvistaisi heidän osallisuuttaan päiväaikaisessa toiminnassa.

Tukirinki -tapaamisten aikataulu sovittiin yhdessä hanketyöntekijän, minun ja tukirinkiin osallistuvien jäsenten kesken. Kevät ja kesä aikataulutettiin siten, että tapaamiset tapahtuivat asiakkaiden kanssa perätysten saman päivän aikana ja samoilla suunnitelmillä. Tapaamisten ajankohdat olivat 4.3, 8.4, 6.5 ja 3.6.2021. Jokaista tapaamista edelsi minun ja hanketyöntekijän välinen suunnittelutapaaminen, jossa keskustelimme tapaamisten teemoista sekä teimme yksityiskohtaisempaa työn jakoa tapaamisia varten ja suunnittelimme, millaisia

menetelmiä käyttäisimme tapaamisissa. Lisäksi kävimme säännöllisesti keskustelua erilaisissa hankkeen verkostoissa, joissa jaoimme kokemuksiamme tukiringistä. Hanke teki yhteistyötä myös Etevan AAC -kuntoutusohjaajan kanssa, joka toteutti meidän yhteistoiminnallisesti suunnitellut sosiaaliset tarinat hankkeelle. Näitä en kuitenkaan voi tässä raportissa julkaista käytetyn kuvaohjelman tekijänoikeuksiin liittyen. Tukirinki -tapaamiset toteutimme yhdessä hanketyöntekijän kanssa ja aina tapaamisten jälkeen olimme sopineet joko erikseen tai paikan päällä tapahtuvan pienen yhteisen arviointikeskustelun tapaamisesta.

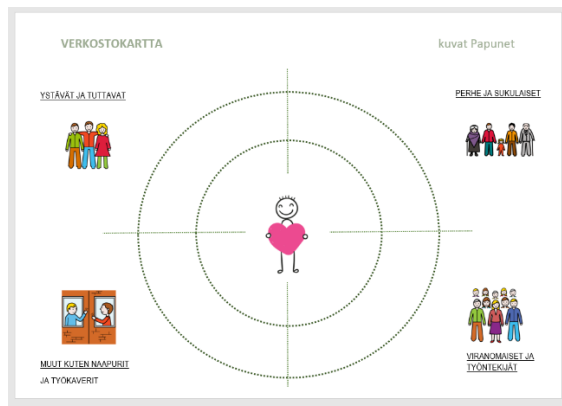

Kuvio 3: Svengin toimintatutkimuksen vaiheet

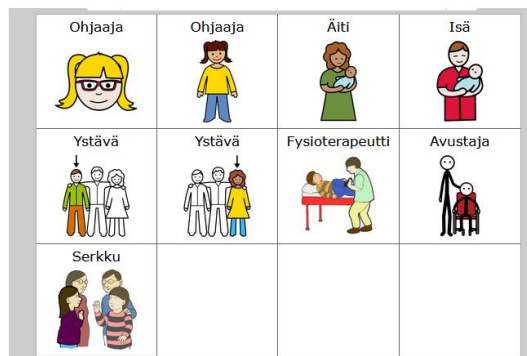
Verkostokartan rakentaminen ja tukiringin muodostaminen

Ensimmäisen tapaamisen tarkoitus oli luoda verkostokartta, jonka pohjalta asiakas voisi tehdä valinnat omalle tukiringilleen. Tätä tapaamista suunnitelimme hanketyöntekijän kanssa yhteisesti 23.2.2021. Verkostokartaksi valikoitui hankkeella jo olemassa oleva verkostokartta (Kuvio 4). Kuvamateriaalin tuottamisessa oli mukana Etevan AAC-kuntoutusohjaaja. Hän teki tapaamisista sosiaalisen tarinan, jota en kuitenkaan voi kuvaohjelman tekijänoikeuksien vuoksi tässä julkaista. Papunetin kuvatyökalulla voi tehdä erilaisista henkilökuvista leikattavia kuvia verkostokartan työstöä varten ja tästä mallina kuva (Kuvio 5). Kuvia valitessa on tärkeä pyrkiä ottamaan mahdollisimman monipuolisesti erilaisia kuvia, jotta omien valintojen kautta

poisrajaaminen olisi mahdollisimman pientä. Ja yleisesti on hyvä käyttää henkilölle tuttuja kuvia, mikäli sellaisia on tiedossa.

Kuvio 4: Hankkeen verkostokartta

Kuvat: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio [Palao](#)/ARASAAC ja Elina Vanninen

Kuvio 5: Verkostokarttaan henkilöitä

Tämä ensimmäinen tapaaminen toteutui maaliskuussa ja se toteutettiin koronan vuoksi hybridimallilla siten, että hanketyöntekijä osallistui siihen Teams:n kautta. Paikalla Svengissä oli asiakkaan lisäksi asumisen ja päiväaikaisen toiminnan ohjaajat. Tämän verkostokartan pohjalta asiakas valitsi tukirinkinsä.

Verkostokartta oli meidän mielestämme hyvä työkalu tukiringin muodostamiseen. Kuvien käyttäminen sen tekemisessä konkretisoi asiakkaalle ympäröivää keskustelua. Verkostokartta esiteltiin myös ensimmäisessä tukirinki tapaamisessa. Näin sillä oli mahdollisuus laajentua, mikäli sen luomisessa mukana olleilla ei olisikaan ollut tietoa kaikista asiakkaan elämässä mukana olevista tai aiemmin olleista ihmisistä. Erityisesti vaikeasti kehitysvammaisten kohdalla mahdollisimman monipuolinen ja laaja verkosto ja sitä kautta muodostunut tukirinki tai tukiringit vahvistavat asiakkaan tuntemusta erilaisista tilanteista.

Osallisuuden prosessiin liittyy yhtenä osana tiedon jakaminen asiakkaalle ymmärrettävässä muodossa. Asioiden ennakoiminen on tärkeää ja se tuo asiakkaan toiminnankohdeesta enemmän toimijaksi. Olin ennakoinut tapaamisen sosiaalisella tarinalla. Tapaamisessa oli mukana kuvia puheen tukena. Olennaista oli kuitenkin, että mukana asiakkaan verkostokarttaa oli tekemässä henkilöitä, jotka hänet tuntevat hyvin. Tapaamisemme tunnelma oli rento ja kaiken keskustelun keskiössä oli asiakas. Minulla oli mukana kuvallista materiaalia. Niiden tuella sanallista viestintää voidaan vahvistaa ja ne toimivat kokonaisuuksien hahmottamisen tukena. Lisäksi kuvien käyttöä puheen tukena tukee minusta myös minun selkokielisyyttäni. Asiakas sai itse valita kuvat verkostokarttaansa ja lopputuloksena oli visuaalinen kuva asiakkaan verkostoista ja näiden pohjalta asiakas voi muodostaa tukirinkinsä. Mikäli asiakas ei pysty tekemään valintoja, voi hänet tuntevat lähi-ihmiset muodostaa ensimmäisen tukiringin ja sen myötä yhdessä laajentaa verkostokarttaa. Verkostokarttahan ei välttämättä ole pysyvässä muodossa vaan se voi muokkautua ajan saatossa aina uudelleen.

Ensimmäinen tukirinki -tapaaminen ja vahvuuksien kartoittaminen

Ensimmäisen tukirinki -tapaamisen suunnittelu alkoi yksityiskohtaisemmin 12.3.2021. Tässä Teams -tapaamisessa loimme hanketyöntekijän kanssa rakenteet tapaamiselle, sen kululle ja työn jaon. Sovimme, että hanketyöntekijä toimii fasilitaattorina näissä tapaamisissa ja esittelee tukiringin jäsenille etukäteismateriaalin, jotta tukirinki -tapaamisessa ei suotta menisi aikaa tapaamisten teorian esittelylle ja avaamiselle.

Meille oli tärkeää edetä asiakkaiden asioissa positiivisen kautta ja näin myös vahvistaa tukirinki -tapaamisille tyypillistä rentoa ilmapiiriä. Tästä syystä lähdimme suunnittelemaan voimavarojen kartoitusta tukirinkiä hyödyntäen. Ehdotin, että lähtisimme tutustumisessa liikkeelle jaetusta arjesta, sieltä nousevien tarinoiden kautta. Voisimme alkuun kertoa, jonkin tarinan tai kokemuksen, jonka asiakkaan kanssa jaamme. Ehdotin myös, että voisimme hyödyntää Pesäpuun Vahvuuskortteja (kuvio 6) ja tarvittaessa Picture This -kortteja. Näin tukisimme sekä tukiringin jäsenten keskustelua että asiakkaan puheen ymmärtämistä. Lisäksi kuvien kautta voisi nousta esiin, jotain sellaisia vahvuuksia, joita ei ehkä itse ole edes osannut ajatella olevan.

Kuvio 6: Pesäpuun ry:n Vahvuuskortit

Tapaaminen toteutui huhtikuussa ja vallitseva koronatilanne vaikutti tapaamiseen siten, että se toteutui ulkona. Hyödynsimme toiminnallisina menetelminä suunnitellusti Pesäpuu Ry:n valokuva -kortteja, Vahvuuskortteja ja muistelua ja tarinallisuutta. Tapaamisen alussa esitimme minulla mukana olleet verkostokartat, ja niitä olisi tässä yhteydessä voinut halutessaan muokata. Tässä tapaamisessa niihin ei tullut lisäyksiä.

Tuetun päätöksenteon näkökulmasta tärkeää on ennakointi, joka voi tarkoittaa joko asiakkaan valmistelua tulevaan tapaamiseen tai lisäksi myös muiden tapaamiseen osallistuvien henkilöiden valmistelua. Tämän tapaamisen ennakointiin kuului tukiringin jäsenten kanssa etukäteen läpikäyty esittelymateriaali tukirinki -menetelmään sekä tapaamisen toiminnalliseen sisältöön hanketyöntekijän toimesta. Eteva AAC -kuntoutusohjaaja oli tehnyt yhteistyössä kanssamme sosiaaliset tarinat kaikista tapaamisista, joita pystyi hyödyntämään asiakkaiden etukäteisvalmistelussa.

Arvioimme tukirinki -tapaamista hanketyöntekijän kanssa heti tapaamisen jälkeen. Toteutus eteni suunnitelman mukaisesti ja erityisesti dialogisuus korostui meidän mielestämme kohtauksissa. Tarinallisuus ja muistelu menetelminä toi mielestämme esiin ihmisestä asioita ja vahvuuksia, joita ei välttämättä muuten olisi noussut esiin. Dialogin kautta nousi myös uusia tarinoita ja näin pääsimme aina vain lähemmäs ihmislähtöisyyttä. Yleisesti ottaen arvioimme mukaan palaverien sisältö voi olla antoisampaa, kun osallistujat ovat voineet etukäteen valmistautua ajatuksissaan esillä oleviin aiheisiin ja tästä syystä meillä oli etukäteen osallistujat tietoisia käsiteltävistä aiheista.

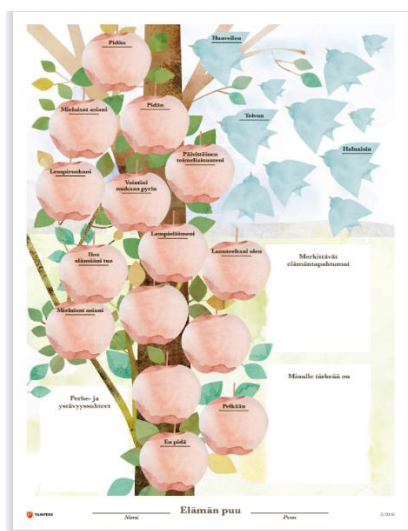

Toinen tukirinki -tapaaminen ja päiväaikaisen toiminnan sisällön suunnittelu

Aloittaessamme suunnittelemaan tarkemmin toista tukirinki -tapaamista 9.4.2021, lähdimme miettimään hanketyöntekijän kanssa, millaisella toiminnallisella menetelmällä voisimme alkaa rakentamaan asiakkaiden päiväaikaisen toiminnan sisältöjä. Alusta saakka oli selvä, että haluamme siihen jonkinlaisen toiminnallisen, kuvantamiseen liittyvän menetelmän, jonka tekemisessä voisi tarvittaessa hyödyntää vaikkapa keskustelumattoa tai muuten kuvia. Ensimmäinen ajatus oli jokin mind map -tyylinen työskentely.

Olin keväällä osallistunut opintoihin liittyen webinaariin, jossa esiteltiin Tampereen kaupungin Elämän puu -työkalu (Kuvio 7), jolla vanhushuollossa luodaan yksilöllisiä suunnitelmia ja myöhemmin laitoin sähköpostilla viestiä hanketyöntekijälle ja ehdotin, että voisimme sitä mukaillen luoda asiakkaiden Elämän puut (kuvio 8), joihin yhdessä tukiringin kanssa tuottaisimme tapaamisessa sisällön. Lisäksi ehdotin, että yhdeksi oksaksi tulisi Omat tavat ja kulttuuri. Tämän koin tärkeäksi, sillä usein meillä kaikilla on omia tärkeitä perinteitä, jotka saatavat poiketa muiden tavoista ja ovat kuitenkin tärkeä osa identiteettiämme.

Suunnittelimme, että materiaaleiksi tapaamiseen riittää suuri paperi ja tussit, joiden avulla lähtisimme piirtämään ja kirjaamaan Elämän puuta. 23.4.2021 tapasimme Teamsin kautta hanketyöntekijän kanssa uudelleen ja teimme vielä lopullisen työnjaon tapaamista varten. Sovimme, että tulostan mukaan Elämän puut, asiakkaiden voimavarakuvat sekä hanketyöntekijän lähettämät yhteenvedot edelliseltä tukirinki -tapaamiselta. Lisäksi minun tehtäväkseni jäi huolehtia mukaan fläppitaulu ja tusseja.

Kuvio 7: Tampere 2016. Elämän puu

Tapaaminen toteutui suunnitellusti toukokuussa. Tässä vaiheessa koronatilanne salli jo tapaamisen sisätiloissa suojaimia käyttäen. Olimme tulleet tapaamiseen hanketyöntekijän kanssa ennen sen alkua. Toin ennalta sovitusti materiaalit tapaamista varten.

Tapaamisen aluksi esiteltiin edellisellä kerralla aikaansaamamme kuvat vahvuuskorteista. Näiden pohjalta tukiringin jäsenet alkoivat keskustelemaan Elämän puun -oksista, joihin hanketyöntekijä kirjasi sisältöä keskusteluista. Tapaamisen päättyessä ehdotin, että kuvat voisi asettaa asiakkaiden huoneiden seinällä, jotta ne olisivat sieltä nähtävissä ja muokattavissa.

Kuvio 8: Elämän puu malli

Tapaamisen jälkeen jäimme hanketyöntekijän kanssa arvioimaan toteutusta. Koimme, että kaikenlainen suunnitelmallisuus ja aika yhteiselle ideoinnille sekä ajatusten vaihto oli tärkeä osa meidän prosessiamme ja olennainen osa myös asiakkaiden osallisuuden vahvistamisessa. Osallisuuden ja sen esiintymisen yksilöllisesti ihmisen elämässä käytävä keskustelu lisäsi mielestämme ihmislähtöistä työtettä ja sitä kautta se vahvisti osallisuutta ja sitä edistävän ideologian juurtumista. Minulle henkilökohtaisesti hanketyöntekijän kanssa käydyt keskustelut ovat olleet tärkeä osa prosessia, ja minusta asiakkaiden osallisuus on vahvistunut sillä, että olemme työstäneet asioita sekä yhdessä että myös tämän jälkeen olen työstänyt niitä itsekseni.

Kolmas tukirinki -tapaaminen ja yhteinen arviointi

Viimeisen tapaamisen teemaksi olimme suunnitelleet yhteisen arvioinnin menetelmän käytettävyydestä. Kävimme hanketyöntekijän kanssa yhdessä keskustelua siitä, että tässä vaiheessa tapaaminen saattaisi olla enemmän hankkeen näkökulmasta aineiston keräämistä raportointia varten yhteisen kokemuksen kautta, mitä tukiringin jäsenillä oli jäänyt mieleen tapaamisista ja niiden mahdollisesta jatkosta. Suunnittelimme yhdessä haastattelukysymykset viimeiselle

tapaamiselle, joista osan suunnittelimme sellaisiksi, mihin voisi asiakkailtakin saada vastauksen.

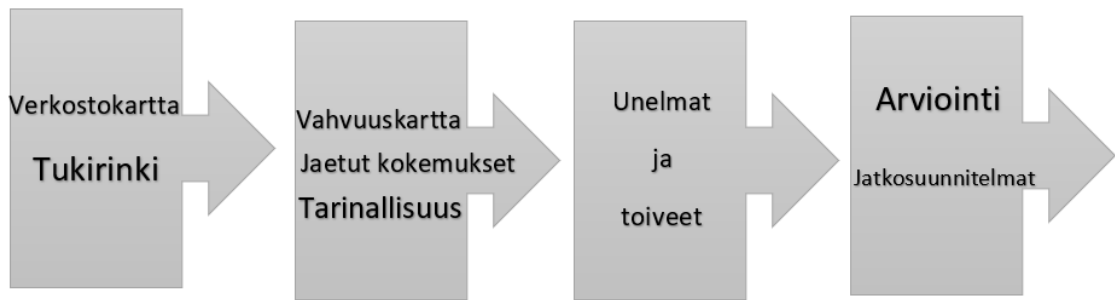
Viimeinen tukirinki -tapaaminen toteutui suunnitellusti kesäkuussa. Koska en opinnäytetyötäni varten saanut kerätä asiakastietoa tai tietoa suoraan omaisilta, keskityn tässä raportin osuudessa siihen, miten mukana olleet ohjaajat kokivat prosessin ja millaisia mietteitä heillä jäi tukirinki -menetelmästä.

Yleisesti ohjaajille jäi positiivinen tunne tapaamisista. Erityisesti tapaamisissa vallinnut välitön ilmapiiri sekä riittävän säännöllinen tapaaminen mahdollistavat avoimuuden, kun tukiringin jäsenet tulivat toisilleen tutummiksi. Kaikilla mukana olleilla ohjaajilla oli jo pidemmältä ajalta tuntemusta asiakastyötä ja silti he kokivat oppineensa asiakkaista lisää. Elämän puut oli aseteltu huoneiden seinille edellisen tapaamisen jälkeen ja niiden kautta oli muun muassa kesätyöntekijöitä voinut perehdyttää.

Valitsemamme toiminnalliset menetelmät olivat kaikkien mielestä toimivia ja asiakkaiden osallisuuden koettiin lisääntyvän tukirinki -tapaamisilla siinä, että sen lisäksi, että he tietenkin olivat ringin tasavertaisia jäseniä, niin yhdessä jaetut kokemukset ja tarinat toivat tietoa sellaisista tilanteista, joissa kaikki eivät tietenkään olleet voineet olla mukana. Tukiringin jäsenet kokivat, että erityisesti sellaisten asiakkaiden kohdalla, jotka eivät välttämättä itse voi tuottaa sanoja tai eivät voi ilmaista mielipidettään myöskään minkäänlaisella puhetta tukevalla tai korvaavalla kommunikointikeinolla, osallisuus vahvistuu, kun asiakkaan olemuskieltä tulkitsee useampi henkilö erilaisissa tilanteissa. Näin voidaan esimerkiksi välttyä tilanteilta, joissa yksittäisen henkilön näkemys jostain tilanteesta ja asiakkaan reaktiosta muodostaa lopullisen käsityksen ja tulkinnan asiakkaan mielipiteestä.

Tukirinkien mahdollisuus on siinä, että niihin voidaan kerätä jäseniä monenlaisista tilanteista asiakkaan elämästä ja niitä voidaan muodostaa tarpeiden mukaisesti ja asiakkaan elämässä voi olla monenlaisia tukirinkejä. Kokemukset yhteisestä prosessista olivat sen verran vaikuttavia, että samanlaisia tukirinki -tapaamisia toivottiin muillekin asiakkaille ja näin ollen menetelmän nähtiin olevan yleisemminkin toteuttamiskelpoinen.

Lopputuloksena saimme hanketyöntekijän kanssa luotua toimintamallin tukirinki toimintatavan toteutukselle (Kuvio 9), joka on sellaisenaan toteutettavissa ja sovellettavissa monenlaisiin asiakastilanteisiin. Toimintatapaa voi käyttää vaikkapa palveluntarpeen arvioinnissa ja siihen voi tarvittaessa ottaa lisää elementtejä kuten keskustelun aiheita ja niitä tukevia toiminnallisia menetelmiä. Tämän tukirinki toimintatavan jalkauttamista voi vahvistaa esimerkiksi hankkeen puitteissa suunnitteilla olevissa koulutuksissa marras-joulukuussa 2021. Lisäksi lähtötilanteen kartoituksessa vastauksissa nousi menetelmäosaamisen lisääminen näin ollen menetelmän voi ottaa osaksi Järvenpään päiväaikaisen toiminnan toimintasuunnitelmaa.

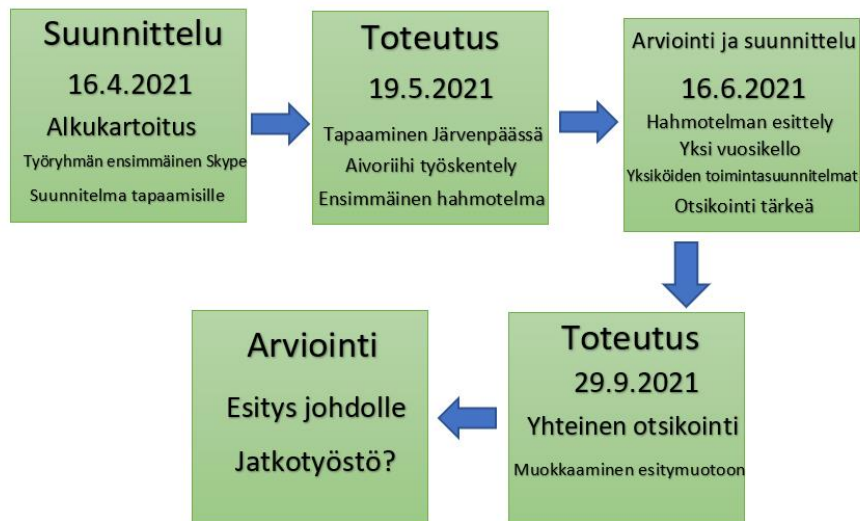

Kuvio 9: Tukirinki toimintamalli

Siitäkin huolimatta, että tukirinki -tapaamisten kuuluu perustua vapaaehtoisuuteen ja tietynlaiseen avoimuuteen ja rentouteen, koimme hanketyöntekijän kanssa, että tapaamisille on tärkeää ainakin näin palveluiden sisällä hyvä olla suunniteltu struktuuri tapaamisten sisällöille. Tämä tuki myös fasilitaattorin tehtävää dialogin ylläpitäjänä, sillä tarvittaessa hän voisi keskustelun lähtiessä liaksi laajenemaa ja ehkä asiakkaan jäädessä keskustelussa ulkopuolelle palauttaa keskustelun takaisin sovittuun teemaan. Ja toiseksi palveluiden sisällä tapaamisille on kuitenkin asetettu jonkinlainen aika, jota ei ole hyvä ylittää.

9.3 Toimintatutkimuksen vaiheet vuosikello työryhmässä

Osallisuutta tukevan toiminnan kehittäminen alkoi meillä näkyvässä muodossa organisaatiossa jo vuoden 2019 aikana. Tuolloin Järvenpään päiväaikaisesta toiminnasta Pajassa ja Hehkussa kirjattiin mind mapit asiakkaiden toiveista ja odotuksista liittyen osallisuutta tukevan toiminnan kehittämiseen. Nämä mind mapit keräsi aluepäällikkö ja vuoden 2021 keväällä hänen aloitteestaan koolle kutsuttiin osallisuutta tukevan toiminnan kehittämisen työryhmä, joka koostui alueellisesti eri toimipisteiden palvelupäälliköistä, erikoisohjaajista sekä vastaavista ohjaajista. Tämän työryhmän pohjalta muodostui kolme erillistä työryhmää, joista yksi oli vuosikello -työryhmä, jonka puheenjohtajuuden otin tehtäväkseni, sillä tässä vaiheessa opinäytetyösuunnitelma oli jo tiedossa. Tämä vuosikello -työryhmä työsti yhdessä vuosikelloa neljässä tapaamisessa. Nämä tapaamiset toteutuivat 16.4., 19.5. 16.6. ja 29.9.2021. Tämän osatoimintatutkimuksen vaiheet on esitetty kuviossa 10.

Kuvio 10: Toimintatutkimuksen vaiheet vuosikello

16.4.2021 meillä oli Skypen kautta ensimmäinen työryhmän tapaaminen. Tässä teimme kanssa alkukartoitusta, millaisia asioita vuosikellossa voisi mielestämme olla ja jaoin samalla aluepäälliköltä saamaani tietoa johtoryhmän toiveista vuosikelloon liittyen.

Asioita, joita mielestämme siinä voisi olla ovat erilaiset teemaviikot. Tämä oli myös organisaation johdon taholta toive, että vuosikellossa näkyisi myös erilaiset kansalliset ja kansainväliset teemaviikot tai -päivät, kuten vaikkapa Puhevammaisten viikko. Pohdimme, että vuodenaikajaottelu voisi olla hyvä. Asiakastyön dokumentoinnin suunnittelu voisi näkyä vuosikellossa, kuten Lifacare, tukiprofiilit sekä puolen vuoden väliarviointit. Lisäksi mietimme, että siinä voisi näkyä jollain lailla konkreettisia työkaluja ohjaajille arkeen ja selkeä runko. Etevan yhteisessä vuosikellossa tulisi mielestämme olla yläotsikot, joiden sisällön yksiköt tuottavat itse. Esimerkiksi otsikko ”teemaviikko”, jonka sisällön yksikkö itse teemoittaa omassa vuosikellossa. Erilaiset yhteiset juhlat sekä kalenterivuoden nostot kuten vaikkapa pääsiäinen olisi mahdollisesti vuosikelloon kirjattava. Mietimme, että vuosikello tukee palvelujen tasalaatuisuutta sekä KVANK:n laatuksiteereiden toteutumista. Ideoita alkoi nousta ensi kartoituksella jo paljon ja päätimme kerätä kaikki ideat ja ajatukset tähän yhteen vuosikelloon ja sitten lopuksi tarkasteltaisiin tarvittaessa, onko tarpeen tehdä yksi vai kaksi vuosikelloa.

Yhteisöllisyyttä lisäksi mielestämme vuosikelloon Etevan yhteiset projektit. Muistelimme esimerkiksi, että Suomi100 taidenäyttelyyn aikanaan osallistui useamman yksikön asiakkaat ja tällaisia voisi olla enemmänkin. Yksi yhteinen projekti voisi olla, että asiakkaat voisivat suunnitella vuosikellon ja siitä voisi järjestää näyttelyn ja äänestyksen.

19.5.2021 työryhmä tapasi minun kutsumanani Järvenpäässä. Yksi työryhmän jäsen osallistui Skypen kautta tapaamiseen. Olin suunnitellut hyödyntäväni tapaamisessa aivoriihi -menetelmää ideoinnissa ja ideoiden keräämisessä.

Aivoriihi on ongelmanratkaisuun suunniteltu menetelmä. Sen avulla voidaan osallistaa muita suunnittelussa mukana olevia mukaan toimintaan ja periaatteena on, että määrä tuo laatua. Tärkeää yhteisessä suunnittelussa on turvallinen ympäristö, jossa voi luovasti ja avoimesti tuoda esiin omia ideoitaan. Aivoriihi -menetelmässä ryhmässä on yleensä vetäjän lisäksi 5-12 jäsentä. Alussa vetäjä esittelee ideoitavan asian ja sen jälkeen ongelma määritellään ja rajataan. Tarvittaessa iso osallistuja ryhmä voidaan jakaa pienempiin ryhmiin, joille annetaan omat rajatut ideointi kohteensa. Ideointivaiheessa ideoita kirjataan esimerkiksi tietokoneelle tai muistilapuille. Kaikki ideat vetäjä kirjaa ylös. Menetelmään liittyvät myös arviointivaihe ja valintavaihe. Aivoriihessä on tarkoitus saada esiin viljejäkin ideoita ja kaikenlaiset ideoinnit ovat tärkeitä vanhoista toimintamalleista irrottautumiseen sekä uusien toimintamallien löytymiseksi. Rento ja välitön ilmapiiri, josta vetäjä voi huolehtia, tukee luovaa ajattelua. Valintavaiheessa on tarkoitus kaikista ideoista yhteisesti valita sopivimmat käsillä olevan ongelman ratkaisemiseksi. Tässä voidaan tarvittaessa hyödyntää vaikkapa äänestystä. (Innokylä 2021b.)

Olin varannut kokoukseen mukaani suuren paperin sekä tusseja ja muistilappuja. Jokainen työryhmän jäsen esitteli alkuun oman yksikkönsä toimintaa. Tähän kului yhteisestä tapaamisesta aikaa, mutta kaikki kokivat sen erityisen tärkeäksi toisiin tutustumisen kannalta sekä siitä näkökulmasta, että yhteistä vuosikelloa oli helpompi lähteä miettimään, kun jokaisella oli hieman omia käytäntöjä arjessa. Tämä lisäsi ryhmän yhteenkuuluvuuden tunnetta ja välitöntä ilmapiiriä, jossa kaikkien oli mahdollista tuoda esiin omia ideoitaan. Tapaamisessa keskusteluun nousi vahvasti toisiin yksiköihin ja toimintoihin tutustumisen tarkeys. Tällaisia voisi alkaa suunnitelmallisesti toteuttaa koronatilanteen mahdollistaessa vierailut.

Tapaamisen lopulla aloin kirjaamaan asioita muistilapuille ja sijoittelemaan niitä vuosikellon runkoon. Tarroja kiinnittäessä aloimme miettiä, että on tärkeä tarkastella teemmekö arjessa päällekkäisiä toimintoja esimerkiksi asiakkaiden tavoitteisiin ja suunnitelmiin liittyen. Kaikkien ajankäytön ja mielekkyyden vuoksi on hyvä miettiä voimmeko yhdellä kertaa saada useamman asian hoidettua. Tämä olisi olennaista huomioida vuosikelloa ja yksikön toimintasuunnitelmaa tehdessä. Minun alkuperäinen ajatukseni vuosikellossa oli osallisuuden vuosikello ja tässä yhteisessä keskustelussa osallisuutta edistävien elementtien lisäksi keskusteluun nousi paljon myös toiminnallisuuteen ja toimintoihin liittyviä asioita. Tästä meillä nousi ajatus joko kahdesta erillisestä vuosikellosta tai vuosikellosta, jossa näkyisi nämä kaikki asiat.

Osallisuuden vuosikellossa olisi esimerkiksi asiakastietojärjestelmä Lifecareen liittyvät ohjaajan velvollisuudet, joissa kuitenkin asiakkaan osallisuus tulee näkyä, siinä voisi olla koulutuksia ohjaajille liittyen muun muassa osallisuuteen, vaihtoehtoihin kommunikointimenetelmiin

ja itsemääräämisoikeuteen. Lisäksi siihen tulisi erilaiset arenat, joissa asiakkaat voivat vaikuttaa asioihin kuten esimerkiksi asiakasraadit, asiakkaiden suunnitteluhetket tai kehittämisspäivät, asiakastyytyväisyyskyselyt sekä osallistava kirjaaminen. Nämä osallisuuden vuosikellon elementit olisivat niitä, joilla toiminnan vuosikello rakentuisi.

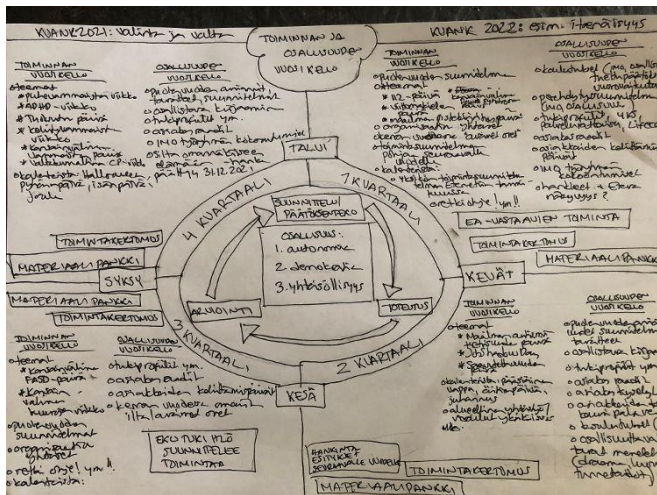
Toiminnan vuosikellossa olisi asioita, joita yksiköt huomioisivat omissa toimintasuunnitelmissaan vuodelle. Yksikön toimintasuunnitelman pohjalta ryhmät tekisivät puolivuotissuunnitelmansa ja sitä kautta vielä pilkotummin muodostuisi sitten viikko-ohjelmat ja mahdollisesti edelleen asiakkaiden yksilölliset suunnitelmat. Vuosikellossa olisi lisäksi muun muassa juhlapyhät, erilaiset kansalliset teemaviikot, kuten vaikkapa Autismiviikko, Puhevammaisten viikko ja Job Shadow Day. Yksiköt voisivat suunnitella itse mihin ja miten he painottavat kyseisenä vuonna. Juhlalista voisi miettiä, jos yksikössä juhlitaan isommin 1-2 juhlaa ja sitten huomioitaisiin ehkä pienemmin muut juhlat. Tärkeä olisi aina huomioida, miten asiakkaiden ääni näkyy näissä suunnitelmissa. Yksi vaihtoehto voisi olla, että puolen vuoden arvioinnin yhteydessä tehtäisiin henkilökohtaista suunnitelmaa seuraavalle puolelle vuodelle.

Kuvio 11: Ensimmäinen vuosikello malli

Näiden vuosikello -työryhmän tapaamisen jälkeen meillä oli aluepäällikön kanssa säännöllisesti tilanpäivitys Skypet työryhmien etenemisistä. Näissä tapaamisissa jaoin tietoa suunnitelmamme etenemisestä sekä sain kuulla viimeisimmät toiveet ja ajatukset vuosikelloon liittyen johdolta. Nämä tiedot vein mukana työryhmämme tapaamisiin. Minun roolini oli siis olla ikään kuin yhteishenkilö johdon ja työryhmän välillä ja viestinnän myötä tuoda molemmin puolin tietoa, jolla voidaan rakentaa kaikkia palveleva vuosikello.

16.4. ja 19.5.2021 suunnittelu- ja ideointitapaamisten jälkeen aloin itsekseen hahmotella vuosikellon runkoa yksityiskohtaisemmin. Kaiken kaikkiaan versioita tuli prosessin aikana muutama (Kuviot 11,12,13 ja 14).

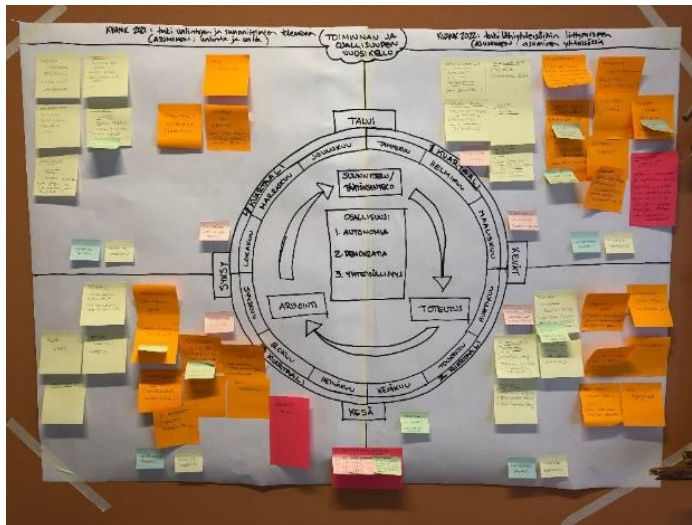

Kuvio 12: Toinen vuosikello hahmotelma

Työryhmä tapasi kesäkuussa 16. päivä. Esittelin siellä tekemäni hahmotelman (kuvio 13). Keskustelimme työryhmän kanssa siitä, että mikäli haluaisimme saada molemmat vuosikellot samaan kuvaan, tulisi otsikoiden vuosikellossa olla tarpeeksi lyhyitä ja ytimekkäitä. Tärkeää olisi saada mahdollisimman selkeä ja helppolukuinen vuosikello, joka tukee yhteisöllisyyttä ja sisältää yhteisiä elementtejä, mutta antaa myös yksiköille tilaa rakentaa oman näköistään arkea. Jo ensimmäisellä tapaamisella, yksiköiden esittelyn kohdalla huomasimme, että meillä on hyvin monenlaisia yksiköitä ja asiakkaiden tarpeita ja näin ollen luovuudelle tulee jättää tilaa arjen suunnittelussa.

Yhtenä vaihtoehtona selkeyttämiseksi pidettiin sellaista, että osallisuuden ja toimintaan liittyvät otsikot olisi eroteltu eri väreihin toisistaan. Työryhmän mielestä yhteinen Etevan vuosikello toimisi yksiköiden toimintasuunnitelman pohjana hyvin. Jokainen yksikkö voisi sitten miettiä omaan arkeensa sopivan tavan toteuttaa toimintasuunnitelmansa.

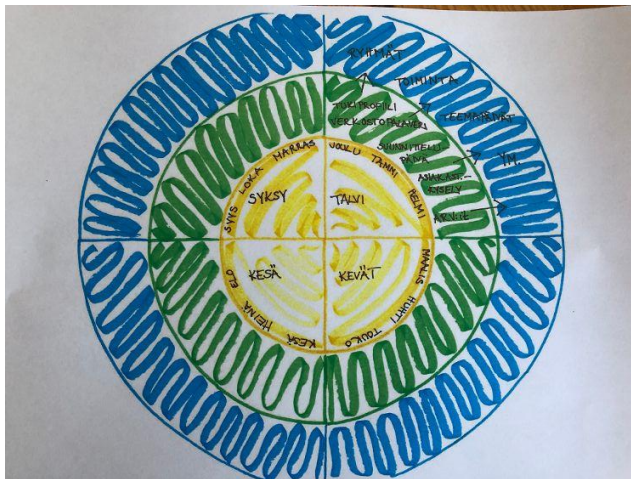

Kuvio 13: Kolmas vuosikello malli

Yksiköiden toiminnan arvioinnin näkökulmasta työryhmässä mietimme, että toimintasuunnitelmien lisäksi voisi olla hyvä yksiköiden miettiä myös millaisen toimintakertomuksen ne voisivat toteuttaa. Näin suunnitelmat eivät jäisi vain suunnitelmien tasolle vaan myös toteutuneista asioista jäisi dokumenttia.

Seuraava vaihe yhteisessä suunnittelussa oli otsikoiden selkeyttäminen ja vuosikello -työryhmän työskentelyn ja aikaansaadun tuotoksen muodostaminen esitettävään muotoon, jotta se voidaan esitellä johtoryhmälle (kuvio 15). Tämä tapaaminen toteutettiin 29.9.2021, jolloin työryhmä sai aikaiseksi yhteisesti otsikot vuosikellolle ja tein niistä yhteenvedona kuvallisen muodon. Tämä on tarkoitus esitellä johtoryhmälle myöhemmin.

Omalle työyksikölleni esittelin tämän prototyypin 4.10.2021, jolloin aloitimme Järvenpään päiväaikaisen toiminnan vuosikellon suunnittelun vuodelle 2022. Tästä on raportissani oma osatoimintatutkimus kirjattuna erikseen kappaleessa 9.5.

Kuvio 14: Työryhmän jäsenen suunnittelema vuosikello

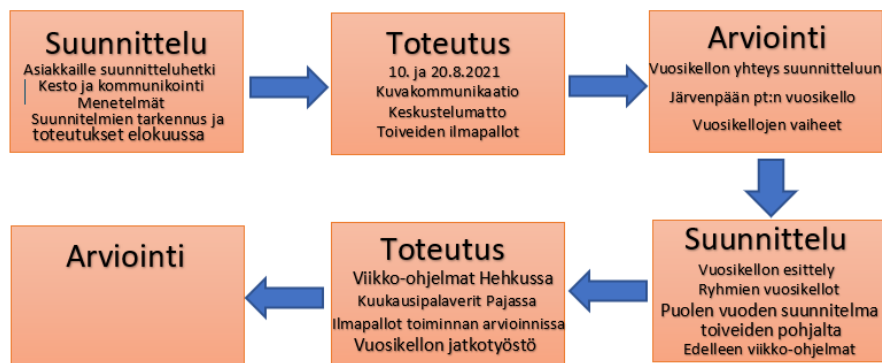
Kuvio 15: Etevan asiakastyön vuosikello

9.4 Toimintatutkimuksen vaiheet Pajassa ja Hehkussa

Jo vuonna 2019 osallisuutta tukevan toiminnan kehittämistyön alettua oli puhetta, että asiakkaille tulisi järjestää kehittämispäivät. Meillä Järvenpäässä oli jossain määrin ajatuksissa järjestää mahdollisesti Hehkun ja Pajan yhteinen kehittämispäivä, joka lisäisi yhteisöllisyyttä yksikössä sekä loisi asiakkaille mahdollisuuden laajentaa omia verkostojaan ja vertaisuutta. Kuitenkin suunnitelmat muuttuivat tästä koronapandemian vuoksi. Koronan takia emme terveys- turvallisista syistä voineet lähteä kasvattamaan asiakasryhmiä emmekä sekoittamaan ryhmiä

keskenään. Näin ollen päädyimme yhdessä siihen, että olennaisinta olisi nyt kuitenkin saada asiakkaille suunnitteluhetki, jossa he pääsevät mukaan toiminnan suunnitteluun ja pääsemme yksikössä alkuun asiakkaiden kehittämispäivien toteutuksessa. Tämän osatutkimuksen vaiheet on kuvattu kuviossa 16.

Opinnäytetyöni puitteissa lähdimme näissä kahdessa ryhmässä suunnittelemaan asiakkaille kehittämispäivää. Kesäkuussa 11. ja 15. päivä suunnittelimme ryhmien ohjaajien kanssa alustavasti asiakkaiden kehittämispäiviä. Keskustelimme ohjaajien kanssa muun muassa suunnitteluhetken kestosta sekä huomioitavista asioista kommunikointiin liittyen. Samalla varasin elokuulta asiakkaiden kehittämispäiviä varten toteutusajat. Heinäkuun loman vuoksi päädyimme ohjaajien kanssa siihen, että tapaamme vielä elokuussa keskenämme ja viimeistelemme suunnitelmat toteutukseen. Ohjaajien kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta aloin suunnitella menetelmiä kehittämispäivää varten. Tärkeää oli toiminnallisuus ja vaihtoehtoiset kommunikointimenetelmät. Keskusteluissa sekä vuonna 2019 ohjaajien tekemien mind mapien pohjalta nousi esiin sellainen asia, että asiakkaat valitsevat yleensä vuodesta toiseen samat. Tämän myötä mietimme, että myös asiakkaiden voisi olla hyvä käydä tutustumassa vaikkapa alkuun Etevan omien yksiköiden toimintoihin ja näin saada ehkä konkreettisia ideoita uusille toiminoille. Ehdotin, että voisin tehdä sosiaalisen tarinan ja rungon tällaisiin tutustumiskäynteihin, joita asiakkaiden kanssa voisi tulevaisuudessa toteuttaa. Ehdotin, että voisin tämän idean esitellä asiakkaille heidän kehittämispäivissään.

Kuvio 16: Toimintatutkimuksen vaiheet Paja ja Hehku

Mäntsälän toimintakeskuksessa asiakkaiden toiveita oli kerätty toiveiden puuhun keväällä 2021. Tämän oli huomattu lisäävän asiakkaiden osallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Menetelmän etuna oli myös, että sen oli mahdollinen jatkaa kasvuaan sitä mukaan, kun asiakkaat lisäsivät siihen toiveitaan. (Eteva 2021e.) Tämän idean pohjalta aloin suunnittelemaan myös Hehkuun ja Pajaan toiveiden puuta. Sen lisäksi, että siinä asiakkaat pääsevät konkreettisesti kuvilla luomaan omia toiveitaan esille ja sitä myöden ovat mukana toiminnan suunnittelussa, kuvat

seinällä toimivat myös toimintakertomuksen muodossa, jolloin se on osa yhteistä arviointia ja palautteenantoa.

4.8.2021 olimme varanneet aikaa ohjaajien kanssa Pajan suunnittelutuokion suunnittelulle. Kävimme keskustelussa läpi kesäkuussa aloitettuja suunnitelmia. Esittelin ideani toiveiden puun rakentamisesta sekä nostin keskusteluun sosiaalisen tarinan asiakkaiden tutustumiskäyneistä. Tämä kuitenkin päätettiin ohjaajien ehdotuksesta jättää tekemättä ja kehittämispäivässä keskityttäisiin vain toiveiden puuhun. Näin ohjaushetki olisi selkeämpi niin ohjaajille kuin asiakkaillekin. Ohjaajien ja minun yhteisen keskustelumme ja ideoinnin myötä toiveiden puu muotoutui yhden ohjaajan ideoimana ilmapalloiksi (kuvio 17.), jonka kautta päädyimme ideaan, jossa ilmapalloihin liimattaisiin asiakkaiden toiveita ja ne nostaisivat Eteva strategia talon ilmaan (kuvio 19).

Kuvio 17: Toiveiden ilmapallojen työstöä

Pajan asiakkaiden kehittämispäivä toteutui 10.8.2021. Olin valmistautunut suunnittelutuokioon tekemällä Papunetin kuvatyökalulla kuvia erilaisista toiminnoista, joita päiväaikaisessa toiminnassa on tällä hetkellä tai on joskus ollut. Lisäksi olin jättänyt joitain ruutuja ilman kuvia, jotta asiakkaat voisivat halutessaan piirtää tai kirjoittaa niihin omia ideoitaan. Olin varannut mukaan myös keskustelumattoja (Kuvio 18), joita asiakkaiden kanssa hyödynnettiin toiveiden kartoittamisessa. Keskustelumatto eli Talking Mats on mielipiteenilmaisun välineeksi kehitetty menetelmä sellaisille henkilöille, jotka tarvitsevat tukea puheentuottamisen ja -ymmärtämisen vaikeuksiin. Se on apuväline, jolla voidaan kartoittaa eri-ikäisten puhevammaisten henkilöiden mielipiteitä ja sen avulla voidaan kuva- tai sanakortein havainnollistaa käsiteltäviä asioita. (Papunet 2021c.)

Kuvio 18: Keskustelumatto

Lisäksi olin valmistellut suunnittelutuokioon kierrätysmateriaalista valmiiksi ilmapalloja, joihin asiakkaat pystyivät toiveensa liimaamaan. Materiaalina käytimme tapettimalleja. Ajattelin materiaalivalinnan tukevan Etevan ekologiaa arvoja. Suunnittelutuokion ohjaukseen osallistuivat lisäksi Pajan ohjaajat. Suunnittelutuokion tuotoksena ryhmän seinälle saatiin luotua ilmapalloista näyttävä toiveiden kokonaisuus, jossa kaikkien asiakkaiden toiveet pääsivät esille.

Kuvio 19: Toiveiden ilmapallot

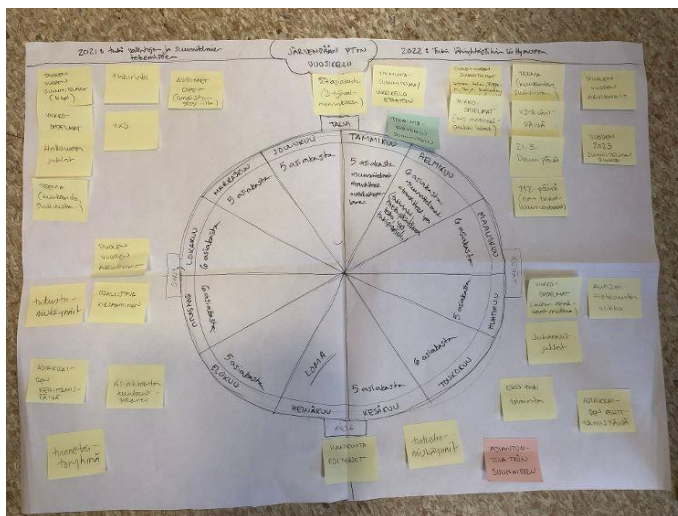
Hehkon osalta asiakkaiden kehittämispäivää suunniteltiin 20.8.2021. Esittelin Pajan toteutuksen ja päädyimme samaan toteutukseen myös Hehkon asiakkaiden kanssa. Tässä suunnittelutapaamisessa kartoitin asiakkaat, joiden kanssa voisimme käyttää keskustelumattoa, jotta

osaisin varata niitä mukaani. Menetelmä olikin Hehkussa käytössä jo aiemmin ja sen myötä niin ohjaajille kuin asiakkaillekin tuttu. Toteutus tälle suunnitteluhetkelle oli 25.8.2021. Olimme sopineet ohjaajien kanssa, että tuon mukanani tarvittavat materiaalit toteutusta varten. Tulostin kaikille asiakkaille kuvat valintojen tueksi samoista materiaaleista kuin olimme käyttäneet Pajan kanssa.

Näiden kehittämispäivien ja toiveiden kartoituksen jälkeen toimintatutkimukseni eteni tämän osalta arviointi vaiheeseen. Mietin prosessin aikana tässä vaiheessa, miten nämä kehittämis- tuotiot kulkisivat yhdessä vuosikellon kanssa. Koska Etevan yhteisen vuosikellon toteutuminen on edelleen suunnitteluvaiheessa, tein hahmotelman siitä, miten vuosikello teoriassa muok- kautuisi yhteisestä vuosikellosta Järvenpään päiväaikaisen toiminnan vuosikelloksi ja edelleen ryhmien vuosikelloiksi. Tätä hyödynsin asiakkaiden kehittämispäivän arvioinnissa.

Pajassa esittelin 26.8.2021 ja Hehkussa 3.9.2021 sekä Etevan yhteisen vuosikellon hahmotel- man (Kuvio 13), että siitä tekemääni Järvenpään päiväaikaisen toiminnan vuosikelloa (Kuvio 20). Olin myös tehnyt tämän pohjalta alustavan suunnitelman, miten tuo taipuisi edelleen ryhmäkohtaiseksi Pajan ja Hehkun vuosikelloksi. Tässä kohtaa nousisi asiakkaiden luomat toi- veet osaksi ryhmän puolen vuoden suunnitelmia ja edelleen tarvittaessa viikko-ohjelmiksi.

Kuvio 20: Ensimmäinen hahmotelma Järvenpään vuosikellosta

Molempien ryhmien ohjaajat arvioivat, että vuosikello voisi hyvinkin toimia pohjana toiminnan suunnittelussa. Sen myötä vahvistuisi yhteistoiminnallinen suunnittelu asiakkaiden kanssa, kun ryhmät voisivat suunnitella niihin omaan arkeen sopivia toimintamalleja ja menetelmiä, mutta ne näkyisivät yhteisessä vuosikellossa ja näin ne myös muistettaisiin suunnitella omaan arkeen. Pajassa esimerkiksi puolen vuoden suunnitelmien lisäksi on tärkeä säilyttää jo ole- massa oleva asiakkaiden kuukausipalaveri, jossa voidaan suunnitella hieman

yksityiskohtaisemmin toimintoja. Hehkussa taas asiakkaat edelleen olisivat mukana viikko-ohjelmien suunnittelussa sekä niiden pohjalta valintojen tekemisessä.

9.5 Järvenpään päiväaikaisen toiminnan vuosikello

Järvenpään päiväaikaisen toiminnan vuosikellon suunnittelua varten kutsuin yhteen työyhteisöstä työryhmän, jossa jokaisesta ryhmästä oli oma edustajansa. Tämän työryhmän oli tarkoitus saada suunniteltua vuosikello yksikön toimintaa ohjaamaan vuodelle 2022.

Ensimmäinen tapaaminen toteutui 4.10.2021. Osa jäsenistä oli kanssani samassa tilassa ja osa osallistui Skypen kautta. Esittelin tässä ensimmäisessä tapaamisessa työryhmälle Etevan vuosikellon (Kuvio 15). Esittelyn pohjalta sovimme, että kirjaan auki vuosikellon yläotsikot ja tallennan tiedoston (Liite 4) yhteiselle r-asemalle, josta siihen voi jokainen käydä tutustumassa ja omassa ryhmässään halutessaan jo herätellä ajatuksia. Sovimme, että laitan tästä tapaamisesta parin viikon päähän seuraavan tapaamisen, jossa alamme rakentamaan meidän vuosikelloamme.

Toinen tapaamisemme toteutui 22.10.2021. Tämäkin tapaaminen toteutui hybridimallilla. Työryhmän jäsenet olivat ennakkoon tutustuneet tekemääni vuosikellon perehdytysmateriaaliin (Liite 4) ja kokivat sen hyvin toimivaksi. Sen pohjalta hahmottui selkeämmin kokonaisuus ja odotukset tälle työskentelylle. Tapaamisessa käytin työskentelypohjana Power Pointia, jossa oli jokaiselle kuulle oma diansa. Pohdimme työryhmän kanssa olisiko pohjana parempi olla Word, mutta päädyimme selkeyden vuoksi Power Pointiin.

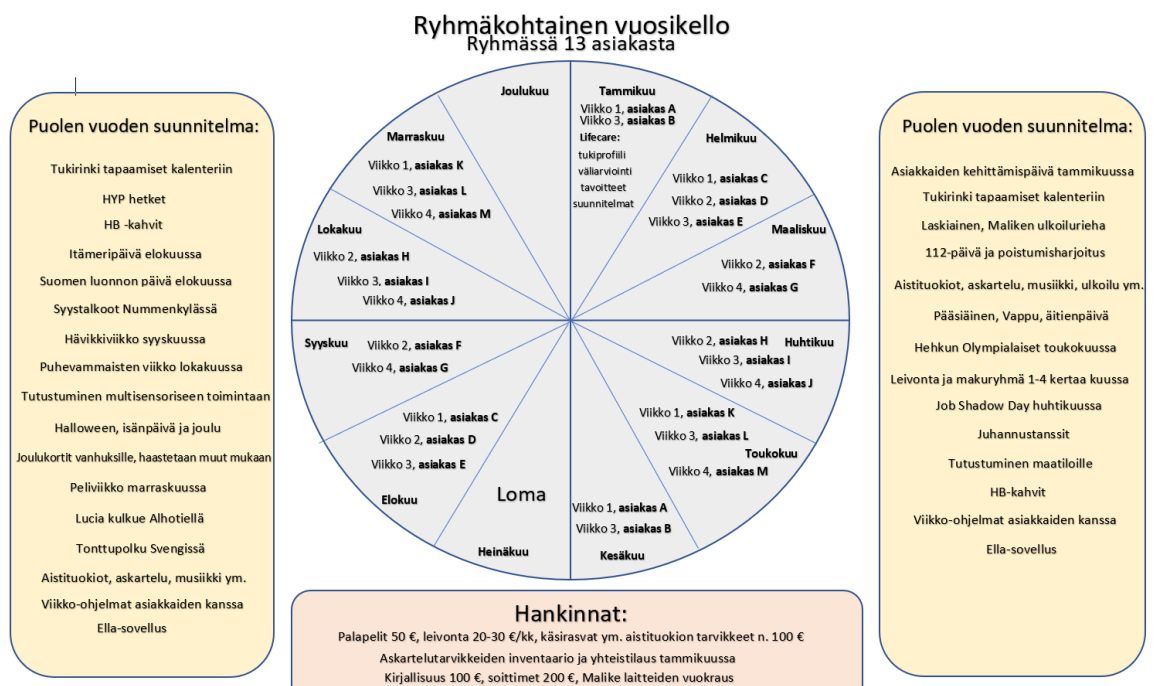
Työryhmä sai tällä tapaamisella luotua rungon vuoden 2022 vuosikellolle, josta tein yhteenvetdon (Kuvio 21). Yhteiseksi ensi vuoden teemaksi sovittiin luonto, joka yhdistää samalla ekotuki- ja Green Care -toiminnot osaksi yksikön toimintaa. Yhteistä toimintakertomusta suunniteltaessa, työryhmä päätyi s-asemalle avattavaan kansioon, jonne jokaiselle kuukaudelle tehdään erikseen omat kansiot, jonne ryhmät käyvät lisäämässä kuvia ja tekstiä toteutuneista toiminnoista. Tämän pohjalta voidaan loppu vuodesta 2022 tarkastella, millaista arki on ollut vuonna 2022. Tämä toimii samalla yhteisenä arvioinnin välineenä. Järvenpään päiväaikaisen toiminnan vuosikellon (kuvio 21) voi tarvittaessa julkaista Etenetissä, mikäli Etevässä siihen päädytään.

Kuvio 21: Järvenpään päiväaikaisen toiminnan vuosikello 2022

Sovimme 22.10. tapaamisessa, että laitan kalenteriin kaikille ryhmille suunnitteluajan, jossa tarkennamme tämän yhteisen vuosikellon vielä ryhmäkohtaiseen muotoon. Kyseiset ryhmien tapaamiset toteutuvat marras-joulukuussa 2021. Tein esimerkkikuvion (kuvio 22) siitä, millainen ryhmäkohtainen vuosikello voisi olla. Siihen voisi suunnitella yksityiskohtaisemmin kunkin ryhmän puolen vuoden suunnitelmat sekä lisätä ohjaajan työtä ohjaavia elementtejä kuten esimerkiksi asiakastietojärjestelmä Lifecaren liittyviä toimintoja.

Kuvio 22: Ryhmäkohtainen vuosikello

Työryhmän arvio vuosikellosta oli, että se tukee työn suunnitelmallisuutta ja ennakoitavuutta. Yksikön ja ryhmien vuosikelloihin voi lisätä monenlaisia asioita, jotka usein tulevat vastaan hieman yllättäen. Yhtenä esimerkkinä arjesta nousi asiantuntijatuntien suunnittelu, joka tuntuu joka vuosi tulevan yllättäen, kun siitä ei ole ryhmässä missään muistutuksia. Nyt kyseinen asia haluttiin lisätä Järvenpään päiväaikaisen toiminnan vuosikelloon syksyllä.

10 Pohdinta

Toimeksiantajasopimuksella pyritään vähentämään mahdollisia ristiriitoja opinnäytetyötä tekevän opiskelijan ja yhteistyökumppanin välillä. Toimeksiantajasopimukseen voidaan kirjata esimerkiksi aiheesta ja aikataulusta, kustannuksista, salassa pidettävästä ja luottamuksellisesta tiedosta ja tarvittaessa henkilötietojen käsittelystä. (Arene 2019, 6.) Minun opinnäytetyöni osalta toimeksiantajasopimuksena toimii tutkimuslupa, jonka hain Etevalta. Tutkimuslupaa hakiessani sain ohjeet, että asiakastietoja käsitteleviä tietoja en voi työssäni esitellä. Näin ollen en käytä opinnäytetyössäni asiakastietoja vaan haastattelut ja havainnot perustuvat työntekijöiltä kerättyyn tietoon. En kerännyt tai käsitellyt henkilötietoja asiakkaista ja huolehdin siitä, että tutkimukseen osallistuvat työntekijät olivat tietoisia tutkimuksesta ja minulla oli heidän suostumuksensa aineiston keräämiseen. Huolehdin myös, että keräämäni aineisto hävitetään asianmukaisesti tämän opinnäytetyön julkaisun jälkeen.

Ihmisiin kohdistuvassa tutkimuksessa tulee kiinnittää erityistä huomioita siihen liittyviin eettisiin periaatteisiin. Tällaisia ovat esimerkiksi henkilön oikeus tietää, mitä tutkimus koskee ja mahdollisuus osallistua tai olla osallistumatta siihen. Myös alaikäisten osallistumiseen liittyy eettisen huolellisuuden tarve. Ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa tulee lisäksi huomioida avoimuus tutkimusaineistossa. (Arene 2019, 9.) Minun opinnäytetyöhöni liittyen ei ole kerätty henkilöihin liittyvää tietoa. Tutkimusaineisto on liittynyt henkilökunnalle suunnattuun kyselyyn, jonka kysymysten sisällöt liittyvät menetelmällisyyteen ja teoreettisiin asioihin sekä erilaisissa yhteyksissä käytyihin keskusteluihin yleisellä tasolla osallisuudesta sekä siihen liittyvästä henkilöstön osaamisesta ja toimintaympäristöstämme. Pidin kaikessa toiminnassani huolen, että osallistujat tiesivät mihin kerään aineistoa. Tutkimusluvan saamisen jälkeen ja ennen prosessin alkua esittelin suunnitelmani työyhteisölle työyhteisöpalaverissa ja siihen liittyvä Power Point esitys jäi lisäksi kaikkien luettavaksi.

Opinnäytetyön tekemiseen liittyy eettisiä ohjeita, joita on tärkeä tarkastella. Tällaisia ovat muun muassa tutkijan esteellisyys, työn edellyttämien resurssien pohdinta ennakkoon sekä mahdolliset lakeihin liittyvät huomioitavat seikat. (Arene 2019, 14.) Olen miettinyt esteellisyyttäni opinnäytetyötäni tehdessä, koska kyseessä on oma työpaikkani, jossa prosessi on edennyt. Olen työskennellyt pitkään tässä työyhteisössä, mutta koen siitä olleen enemmän vain hyötyä keskusteluja käydessäni. Minulla on omakohtaista kokemusta asiakastyöstä ja vuorovaikutuksen erityispiirteistä ja näin ollen minusta se on vahvistanut esimerkiksi ryhmähaastattelutilanteissa dialogisuutta. Dialogisuuden tulee minusta olla päällimmäinen menetelmä tiedon jakamisessa. Vaikka olenkin perehtynyt osallisuuteen ja tuettuun päätöksentekoon, olen kaikissa tilanteissa kunnioittanut työkentän kokemusta. Ja muistanut, että olemme yhdessä rakentamassa toimintaympäristöä, jossa asiakas on entistä vahvemmin keskiössä.

Opinnäytetyötäni tehdessä minun tuli huomioida joitain lakeja, kuten EU:n tietosuoja-asetus ja tekijänoikeuslaki. Tekijänoikeuslaki suojaa muiden tekemiä tutkimuksia ja menetelmiä. Aineistoa käyttäessäni ja raporttia kirjoittaessani olen huolehtinut, että lähteet on merkitty asianmukaisesti.

Resursseja pohtiessani olen keskustellut yksikön esihenkilön kanssa prosessin etenemisestä. Olen huolehtinut, ettei opinnäytetyöhöni käyttämä aika ole haitannut asiakastyötä eikä aiheuttanut kohtuutonta kuormitusta työntekijöiden arjessa. Uskon kuitenkin, että tämän ollessa kiinteä osa myös yksikön jo olemassa olevaa kehittämistyötä, on se ollut eduksi prosessin edetessä.

Opinnäytetyöprosessin edetessä huomasin, miten hyvällä pohjalla kyselyjen perusteella osallisuuden ymmärtäminen on työyksikköni arjessa. Vuorovaikutukseen ja kommunikointiin liittyviä menetelmiä tunnustetaan ja käytetään paljon ja KVANK:n laatuksiteereistä noussut valinnan mahdollistaminen näkyy selvästi vastauksissa. Kyselyistä nousseisiin toiveisiin osaamisen

kehittämiseen liittyen Silta omannäköiseen elämään -hankkeen osalta olemme käyneet keskusteluja siitä, että toimintatapa on koettu erittäin hyvänä ja asiakkaiden osallisuutta edistävänä erityisesti tarkastellessa sen hyödyntämistä vaikeasti kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla. Tukirinki toimintatavan osalta tulevaisuutta varten Etevassa voi jäädä pohdintaan se, miten toimintatapaa aletaan mahdollisesti hyödyntämään, jottei se jää hankkeen päättymisen jälkeen hyödyntämättä arjessa. Suunniteltavaksi jää myös millainen käytäntöön ja arkeen jalkauttamisen malli otetaan käyttöön.

Yhtenä vaihtoehtona näen, että esimerkiksi erikoisohjaaja voi toimia alkuun toimintamallin edistäjänä ja jonkinlaisena kouluttajana menetelmään sekä jalkautua yksiköihin jakamaan tietoa aiheesta. Tätä varten on hyvä rakentaa koulutusmateriaali, joka jää yksiköihin toiminnan tueksi. Hankkeen puitteissa työn alla on eräänlainen palvelupolun avaaminen ja tukirinki toimintatavan mallintaminen ja julkaiseminen yleiseen käyttöön. Tässä kehittämistyössä olen mukana vielä joulukuun loppuun. Minusta Etevalle on tässä kohtaa hyvä mahdollisuus olla edelläkävijänä toimintatavan juurruttamisessa osaksi palveluiden suunnittelua ja ihmislähtöisen elämän rakentamista. Tässä raportissakin esitelty tukirinki toimintatavan sapluuna on sellaisenaan hyödynnettävissä jatkossakin erilaisissa asiakastilanteissa. Toimintatavalla on mahdollisuus kehittyä entisestään yksilöllisiä tarpeita palvelevaksi. Alkuun on aina tärkeä muodostaa tukirinki, mutta muut tapaamisten sisällöt ja jopa se, kenen vastuulla tapaamisten vetäminen on, voidaan yksilöidä täysin ja eri menetelmiä voidaan luovasti hyödyntää tapaamiin valmistautuessa, tapaamisten aikana sekä arvioinnissa.

Haasteeksi arjessa saattaa nousta ajankäytön mahdollisuus. Tällaisessa selvästi strukturoidussa ja tarkkaan rajatussa tutkimustilanteessa kerran kuukaudessa toteutettavat tapaamiset olivat järjestettävissä. Kuitenkin toimintatavan käyttöönotto yksikössä tarkoittaa moninkertaista tapaamismäärää ja tähän saattaa olla aikataulullisesti vaikea vastata.

Osallisuuteen ja sen edistämiseen liittyä minusta vahvasti se, että meillä tulee olla yhteisessä arjessa asiakkaidemme kanssa erilaisia areenoita ja keinoja, joilla asiakkaat saavat äänensä kuuluviin sekä meidän tulee antaa heille siihen tarvitsemansa tuki ja aika. Jonkun asiakkaan tai asiakasryhmän kanssa se voi olla kehittämispäivä tai toiselle se voi olla ohjaajan kanssa yhdessä jaettu voimauttavan vuorovaikutuksen hetki sohvalle vierekkäin. Vuosikelloa tehdesämme minulle kirkastui entisestään se, että erilaisissa meillä on erittäin paljon tarvetta yksilöllisille vaihtoehdoille, niin toimintayksiköiden kuin asiakkaiden näkökulmasta tarkastellessa. Meillä on kuitenkin eettinen velvollisuus tarjota asiakkaille mahdollisuuksia vaikuttaa niin omiin kuin yhteisiin asioihin.

Vuosikelloon liittyvä osio on organisaatiossalla vielä kesken siinä mielessä, että vielä ei ole julkaistu Etevan yhteistä vuosikelloa. Se jatkokyöstö jatkaa tämän opinnäytetyön julkaisemisen jälkeen ja siihen saakka Järvenpään päiväaikaisessa toiminnassa otetaan vuosikello

käyttöön toiminnan suunnittelun työkaluksi ja käyttökokemuksen kautta sitä muokataan. Eteva -tasoisien vuosikellon käyttöönottoon liittyy vielä pohdintoja ja selvitettäviä asioita, kuten esimerkiksi mikä taho tekee päätökset vuosikellon teemojen sisällöistä ja kenen tehtävään vuosikellon päivittäminen kuuluu. Lisäksi pohdittavana on, miten se saadaan sähköiseen muotoon ja olisiko siihen mahdollista saada linkkejä vaikkapa suoraan Kehitysvammaliiton sivuille, mikäli jokin teemaviikko siitä hyötyisi. Vuosikellon käyttöönotossa ja juurruttamisessa arkeen voi muutkin yksiköt halutessaan hyödyntää tekemääni materiaalia (Liite 4), jonka pohjalta Järvenpään päiväaikaisen toiminnan vuosikello suunniteltiin.

Tämä opinnäytetyö on ollut minulle erittäin opettavainen prosessi työn kehittämiseen. Olen saanut jakaa ajatuksia ja oppia itse monenlaisissa verkostoissa monenlaisilta ammattilaisilta, jotka tarkastelevat työtään kehitysvammaisten kanssa osallisuuden viitekehyksessä. Haluaisin uskoa, että olen omaa osaamistani ja ajatuksiani jakaessa opettanut myös muita. Erityisen antoisana pidän tässä kyseisessä kehittämistyössä sitä, että koen oman yksikköni hyötyvän tässä kehittämistyössä aikaansaaduista tuotoksista. Tavoittelin konkreettista ja hyödynnettävää tuotosta ja omasta ja työyhteisössä käymieni keskustelujen pohjalta sellainen on saavutettu. Olemme saaneet asiakastyöhön uuden toimintatavan saada heikoimmassa asemassa olevien henkilöiden ääntä kuuluviin tukiringin muodossa. Lisäksi olemme saaneet vuosikellon, jonka käyttöönotto mahdollistaa suunnitelmallisemman arjen ja toiminnan ennakoitavuudella toivon mukaan luo hallittavuuden tunnetta arkeen.

Lähteet

Painetut

Bigby, C. & Araten-Bergman, T. 2018. Models for forming and supporting circles of support for people with intellectual disability. Living with Disability research centre: La Trobe University.

Huuhtanen, K. 2012. Mitä kommunikointi on? Teoksessa Huuhtanen, K. (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto, 11-25.

Kari, O., Laakso, S., Niskanen, T. & Seppänen, M. 2020. Vammaistyön käsikirja. Helsinki: Sanoma Pro.

Kartio, J. 2009. Lukijalle. Teoksessa Selkokieli ja vuorovaikutus (toim.). Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Kivistö, M. & Nygård, M. 2019. Yhdessä eteenpäin. Asiakasosallisuus vammaistyössä. Työpaperi 49/2019. Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos.

Niskanen, T. & Kari, O. 2021. Kasvun ja osallisuuden edistäminen. 5. painos. Helsinki: Sanoma Pro.

Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2015. Kehittämistyön menetelmät. Uuden-laista osaamista liiketoimintaan. 3.-4.painos. Helsinki: Sanoma Pro.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 2. painos. Helsinki: Tammi.

Sähköiset

Arene 2019. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto. Luettu 23.11.2021. https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULU-JEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf?_t=1578480382

Eteva 2019. Asumisen laatukriteerit ohjaavat työtä Etevassa. Luettu 13.9.2021. <https://www.eteva.fi/ajankohtaista/uutiset/2019/12/asumisen-laatukriteerit-ohjaavat-tyota-etevassa/>

Eteva 2021a. Tietoa Etevasta. Luettu 13.9.2021. <https://www.eteva.fi/tietoa-etevasta/>

Eteva 2021b. Palvelut. Luettu 13.9.2021. <https://www.eteva.fi/palvelut/>

Eteva 2021c. Etevan arvot ja strategia. Luettu 13.9.2021. <https://www.eteva.fi/tietoa-etevasta/arvot-ja-strategia/>

Eteva 2021d. Silta omannäköiseen elämään -hanke. Luettu 13.9.2021. <https://www.eteva.fi/silta-omannakoiseen-elamaan-hanke/>

Eteva 2021e. Toivepuu luo osallisuutta. Luettu 1.10.2021. <https://www.eteva.fi/ajankoh-taista/meilla-tapahtuu/2021/toivepuu-luo-osallisuutta/>

Gee, A. 2010. Circles of support for people with disability. Research and practise-transitions. Luettu 30.9.2021. <https://www.asid.asn.au/Portals/0/Conferences/NZ2010/Circles%20of%20Support%20for%20People%20with%20Disability%20-%20Ainslie%20Gee.pdf>

Henkilökohtainen budjetointi 2021. Avain kansalaisuuteen. Viitattu 14.2.2021. <http://henkilo-kohtainenbudjetointi.fi/>

Innokylä 2021a. Vuosikello. Luettu 25.9.2021. <https://innokyla.fi/fi/tyokalut/vuosikello>

Innokylä 2021b. Aivoriihi. Luettu 1.10.2021. <https://innokyla.fi/fi/tyokalut/aivoriihi>

Isola, A.-M., Kaartinen, H., Leeman, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpäperi 33/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Luettu 30.9.2021. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Leeman, L. & Hämäläinen, R.-M. 2015. Asiakasosallisuus. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Luettu 17.10.2021. https://thl.fi/documents/966696/3775621/Tietopaketti_Asiakasosallisuus.pdf/6d5b8baf-d5e4-4618-add6-ca0b9a81f214

Manninen, O.-M. 2021. Mitkä ovat strategian johtamisen termit ja määritelmät?. Luettu. 25.9.2021. <https://www.latotools.com/Strategian+johtamisen+sanasto+ja+maaritelmat>

Mieli 2021. Vuorovaikutustaitoja voi oppia. Luettu 25.9.2021. <https://mieli.fi/vahvista-mielenterveyttasi/ihmissuhteet-ja-vuorovaikutus/vuorovaikutustaitoja-voi-oppia/>

Nurmi-Koikkalainen, P.; Ahola, S.; Gissler, M.; Halme, N.; Koskinen, S.; Luoma, M.-L.; Malmivaara, A.; Muuri, A.; Sainio, P.; Sääksjärvi, K. & Väyrynen, R. 2017. Tietoa ja tietotarpeita vammaisuudesta. Analyysia THL:n tietotuotannosta. Työpäperi 38/2017. Helsinki: Juvenes Print. Luettu 20.9.2021. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135650/URN_ISBN_978-952-302-946-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Papunet 2020a. Tietoa puhevammaisuudesta. LOVIT. Avain onnistuneeseen kohtaamiseen. Luettu 26.9.2021. <https://papunet.net/tietoa/lovit-avain-onnistuneeseen-kohtaamiseen>

Papunet 2020b. HYP-huomioivaa yhdessäoloa vuorovaikutukseen. Viitattu 14.2.2021. <https://papunet.net/materiaalia/hyp-huomioiva-yhdessaolo>

Papunet 2020c. Tietoa puhevammaisuudesta. Voimauttava vuorovaikutus. Luettu 26.9.2021. <https://papunet.net/tietoa/voimauttava-vuorovaikutus>

Papunet 2020d. Tietoa puhevammaisuudesta. LOVIT. Avain onnistuneeseen kohtaamiseen. Luettu 27.9.2021. <https://papunet.net/tietoa/lovit-avain-onnistuneeseen-kohtaamiseen>

Papunet 2020e. Tietoa puhevammaisuudesta. Tukiviittomat kommunikoinnissa. Luettu 27.9.2021. <https://papunet.net/tietoa/tukiviittomat-kommunikoinnissa>

Papunet 2021a. Tietoa puhevammaisuudesta. Puhetta tukeva, täydentävä ja korvaava kommunikointi eli AAC. Luettu 27.9.2021. <https://papunet.net/tietoa/puhetta-korvaava-kommunikointi-eli-aac>

Papunet 2021b. Tietoa puhevammaisuudesta. Esineet kommunikoinnissa. Luettu 27.9.2021. <https://papunet.net/tietoa/esineet-kommunikoinnissa>

Papunet 2021c. Keskustelumatto. Luettu 1.10.2021. <https://papunet.net/tietoa/keskustelumatto-menetelma-haastattelussa>

Resourcing Inclusive Communities 2019. Circles of support. A manual for getting started. 30.9.2021. <https://www.ric.org.au/assets/Uploads/circles-of-support/fc67c032b4/Circles-of-Support-Manual-2019.pdf>

Selkokeskus 2021a. Selkokielen määritelmä. Luettu 27.9.2021. <https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokielen-maaritelma/>

Selkokeskus 2021b. Selkokieli. Luettu 27.9.2021. <https://selkokeskus.fi/selkokieli/>

Tampere 2016. Elämän puu. Luettu 2.10.2021. https://www.tampere.fi/tiedostot/e/4OrXpm2Hr/elaman_puu_a3_kaikille_102018.pdf

Terveystieteiden tutkimuskeskus 2019. Osallisuus. Luettu 6.11.2021. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2021a. Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet. Luettu 2.10.2021. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asetymassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet>

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2021b. Osallisuus omassa elämässä. Luettu 2.10.2021. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asetymassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet/osallisuus-omassa-elamassa>

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2021c. Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa. Luettu 2.10.2021. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asetymassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet/osallisuus-yhteisöissa-ja-vaikuttamisen-prosesseissa>

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2021d. Osallisuus yhteisestä hyvästä. Luettu 2.10.2021. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asetymassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet/osallisuus-yhteisesta-hyvasta>

Terveiden- ja hyvinvoinninlaitos 2021e. Vammaisten henkilöiden henkilökohtaisen budjetoinnin kokeiluhanke. Viitattu 14.2.2021. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/vammaisten-henkilöiden-henkilökohtaisen-budjetoinnin-kokeiluhanke>

Tikoteekki 2021a. OIVA. Luettu 25.9.2021. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/tikoteekki/toimintamallit/oiva/>

Tikoteekki 2021b. Voimauttava vuorovaikutus. Luettu 26.9.2021. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/tikoteekki/toimintamallit/voimauttava-vuorovaikutus/>

Tikoteekki 2021c. Apuvälineenä ihminen. Luettu 27.9.2021. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/tikoteekki/toimintamallit/apuvälineena-ihminen/>

Tukiliitto 2021a. Osallisuus. Luettu 2.10.2021. <https://www.tukiliitto.fi/tavoitteet/osallisuus/>

Tukiliitto 2021b. Mitä itsemääräämisoikeus on? Luettu 2.10.2021. <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/itsemaaramisoikeus/mita-itsemaaramisoikeus-on/> Tukiliitto 2021c. Tuettu päätöksenteko. Viitattu 14.2.2021. <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/itsemaaramisoikeus/tuettu-paatöksenteko/>

Tukiliitto 2021c. Tuettu päätöksenteko. Luettu 21.11.2021. <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/itsemaaraamisoikeus/tuettu-paatöksenteko/>

Vernerit 2014. Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu. Viitattu 14.2.2021. <https://verneri.net/yleis/yksilokeskeinen-elamansuunnittelu>

Vernerit 2015. Vammaispolitiikka ja ajattelutapojen muutos. Luettu 2.10.2021. <https://verneri.net/yleis/vammaispolitiikka-ja-ajattelutapojen-muutos>

Vernerit 2017a. Toimintakyvyn näkökulma. Viitattu 14.2.2021. <https://verneri.net/yleis/toimintakyvyn-nakokulma>

Vernerit 2017b. Tuettu päätöksenteko. Viitattu 14.2.2021. <https://verneri.net/yleis/tuettu-paatöksenteko>

Vernerit 2018. Sosiaalinen näkökulma. Viitattu 14.2.2021. <https://verneri.net/yleis/sosiaalinen-nakokulma>

Vernerit 2020a. YK:n vammaissopimus. Viitattu 14.2.2021. <https://verneri.net/yleis/ykn-vammaissopimus>

Vernerit 2020b. Mitä on kehitysvammaisuus. Viitattu 14.2.2021. <https://verneri.net/yleis/mita-kehitysvammaisuus-on>

Vernerit 2020c. Lääketieteellinen näkökulma. Viitattu 14.2.2021. <https://verneri.net/yleis/laaketieteellinen-nakokulma>

Vernerit 2021a. Kehitysvammaisuus. Viitattu 14.2.2021. <https://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus>

Vernerit 2021b. Kommunikointi. Luettu 27.9.2021. <https://verneri.net/yleis/kommunikointi>

Viittomat kommunikoinnissa 2018. Tikoteekki: Helsinki. 27.9.2021. https://papunet.net/sites/papunet.net/files/tietoa/Oppaat/viittomat_kommunikoinnissa_netti_2018.pdf

Väestöliitto 2018. Hyvä kysymys. Ihmissuhteet perustuvat vuorovaikutukseen. Luettu 25.9.2021. <https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/ihmissuhteet-perustuvat-vuorovaikutukseen/>

Kuviot

Kuvio 1: Toimintatutkimuksen vaiheet	24
Kuvio 2: Osallisuuden elementit ja asiakasosallisuus	25
Kuvio 3: Svengin toimintatutkimuksen vaiheet	29
Kuvio 4: Hankkeen verkostokartta	30
Kuvio 5: Verkostokarttaan henkilöitä	30
Kuvio 6: Pesäpuun ry:n Vahvuuskortit	32
Kuvio 7: Tampere 2016. Elämän puu	33
Kuvio 8: Elämän puu malli	34
Kuvio 9: Tukirinki toimintamalli	36
Kuvio 10: Toimintatutkimuksen vaiheet vuosikello	37
Kuvio 11: Ensimmäinen vuosikello malli	39
Kuvio 12: Toinen vuosikello hahmotelma	40
Kuvio 13: Kolmas vuosikello malli	41
Kuvio 14: Työryhmän jäsenen suunnittelema vuosikello	42
Kuvio 15: Etevan asiakastyön vuosikello	42
Kuvio 16: Toimintatutkimuksen vaiheet Paja ja Hehku	43
Kuvio 17: Toiveiden ilmapallojen työstöä	44
Kuvio 18: Keskustelumatto	45
Kuvio 19: Toiveiden ilmapallot	45
Kuvio 20: Ensimmäinen hahmotelma Järvenpään vuosikellosta	46
Kuvio 21: Järvenpään päiväaikaisen toiminnan vuosikello 2022	48
Kuvio 22: Ryhmäkohtainen vuosikello	49

Liitteet

Liite 1: Etevan tutkimuslupa	60
Liite 2: Kyselylomake	61
Liite 3: Saatekirje	62
Liite 4: Vuosikellon perehdytysmateriaali	63

Liite 1: Etevan tutkimuslupa

ETEVA

Lupahakemus

4 (3)

Pyydän/pyydämme lupaa opinnäytetyön/kehittämistehtävän suorittamiseen Eteva kuntayhtymässä.

Sitoudumme toimittamaan valmiin raportin tutkimustoimikunnalle ja tutkimuksen suorittamispaikkaan. Tutkimuslupahakemus liitteineen lähetetään sähköpostilla tutkimus@eteva.fi.
Kopio valmiista raportista lähetetään sähköisessä muodossa tutkimus@eteva.fi.

Suostumus valmiin raportin julkaisemiseen Eteva kuntayhtymän verkkosivuilla.

Aika 18.2.2021 Paikka Järvenpää

Opiskelijan/opiskelijoiden nimi/nimet
Sanna Rantala

Allekirjoitus ja nimen selvennys
Jouko Aho

Päätös tutkimusluvasta

hyväksytty
 hylätty
 pyydetään täydennystä

Perustelu / lisätiedot

_____

_____

_____

Aika 23.2.2021 Paikka Manttila

Allekirjoitus ja nimen selvennys
Johanna Sinkkonen

Liite 2: Kyselylomake

Nimi:

Asiakkaiden osallisuus

Miten asiakkaan osallisuus näkyy työssäsi?

Miten osallisuutta voisi vahvistaa?

Millaista sinusta olisi osallisuutta edistävä toiminta?

Millaista tukea asiakkaat tarvitsevat itsemääräämisoikeuden toteutumiseen ja osallisuuteen?

Tuettu päätöksenteko

Miten tuettu päätöksen teko näkyy arjessa?

Millaisia tuetun päätöksenteon käytänteitä on käytössä?

Osaamisen kehittäminen

Millaista osaamista koet tarvitsevasi työssäsi edistääksesi asiakkaiden osallisuutta?

Mikä tukisi sinun osaamisesi kehittämistä?

Liite 3: Saatekirje

Saatekirje

14.4.2021

Hei,

opiskelen sosionomiksi Laurea-ammattikorkeakoulussa ja olen tekemässä opintoihin liittyen opinnäytetyötä.

Opinnäytetyöni tarkoitus on tarkastella, miten osallisuus ja tuettu päätöksenteko näyttäytyvät tällä hetkellä arjessa ja millaisia osaamisen kehittämisen tarpeita ohjaustyötä tekeviltä nousee esiin. Tavoite on luoda yksikköön toimintasuunnitelma osallisuutta vahvistavalle toiminnalle ja tämä tulee todennäköisesti muotoutumaan osallisuuden vuosikellon muotoon. Toimintaympäristöinä opinnäytetyölläni ovat Helmiina, Hehku ja Paja.

Osana opinnäytetyöni aineistonkeräämistä on tämä kyselylomake, joka jaetaan kaikille ohjaustyötä tekeville Järvenpään päiväaikaisessa toiminnassa.

Tämä siitä syystä, että saan kattavamman aineiston ja käsityksen valitsemistani teemoista. Kyselylomakkeiden tuloksia ei julkaista sellaisenaan missään eikä niiden vastaajia pysty tunnistamaan. Kyselylomakkeessa pyydetään nimeä siitä syystä, että näin pystyn kohdentamaan vastaukset tiettyyn asiakasryhmään ja vertaamaan vastauksista nousseita teemoja mahdollisesti asiakkaiden moninaiseen toimintakykyyn.

Pyydän vastamaan kyselyyn 30.4.2021 mennessä. Vastaukset voi jättää minulle henkilökohtaisesti tai lähettää sähköisesti sähköpostiini: [sanna.rantala\(at\)eteva.fi](mailto:sanna.rantala@eteva.fi)

Kiittäen

Sanna Rantala

|

Liite 4: Vuosikellon perehdytysmateriaali

Järvenpään päiväaikaisen toiminnan vuosikellon suunnittelu

Toimintasuunnitelma ja toimintakertomus

- Yksikön vuosikello/suunnitelma **Etenettiin**.
- suunnitelma, miten yksikössä toteutetaan toimintakertomus, miten näytetään/arvioidaan yhdessä kulunutta vuotta
  - some näkyvyys
  - toiveiden ilmapallot seinällä
  - kirjallinen muoto, jos vaikka joku asiakas haluaa tehdä sellaisen

Yhteistoiminnallinen suunnittelu

- Millä tavoin asiakkaat ovat mukana toiminnan suunnittelussa?
- Mitkä areenat vaikuttamiseen?
  - Suunnittelutuokiot ("kehittämispäivät")
  - kuukausipalaverit
  - viikko-ohjelmat
- Millaisia menetelmiä?
  - Kuvat
  - Toiminnalliset tuokiot
  - HYP
  - tukirinki
  - YKS
- Asiakkaiden suunnittelu ennen henkilökunnan kehittämispäivää?
- Yksikön ja/tai ryhmän puolen vuoden suunnitelmat
- Ryhmien vuosikelloissa **LifeCare** viikkotasolla suunniteltuna?

Kalenterista

- Juhlat
  - Ystävänpäivä
  - Pääsiäinen
  - jouluku
  - Halloween
  - ym.
- Muut kalenterista nousevat asiat
  - laskiainen
  - Runebergin päivä
  - Minna Ganthin päivä
  - ym.
- Kansalliset ja kansainväliset teemapäivät ja teemaviikot
  - Puhevammaisten viikko
  - Kansainvälinen Down päivä
  - Job Shadow Day
  - Autismitietoisuuden viikko
  - ym.

Teemat

- Yksiköiden vuosikelloissa olisi toimintaan liittyen tarkempia suunnitelmia yksikön ja ryhmien teemoista
  - vuoden ajat
  - värit
  - aistit
  - luonto
  - pelillisuus
  - projektit, esim. draama, teatteri, tarinat, kädentaidot
  - ym.

Yhteiset toiminnot

- Etevan yhteiset toiminnot
  - voivat olla kalenterin teemoja
  - esimerkiksi Suomi100 –taideprojekti oli joskus
  - Digi teemat
  - Green Care teemat
  - ym.
- Yksikön sisällä yhteiset toiminnot
  - yhteiset tuokiot kuten istumatanssi
  - yksiköiden välillä yhteistä toimintaa
  - ryhmien välillä yhteistä toimintaa
  - tonttupolku
  - pääsiäispolku
  - 112-päivä
  - ym.

Avoimet ovet

- Avoin yhteistyö verkostojen kanssa tärkeä osa osallisuutta
- Yksikön suunnitelmat avoimien päivien toteutukseen kerran vuodessa
  - juhannustanssit
  - glögi-ilta
  - Ystävänpäivä tanssit
  - ym.

Green Care, ekotuki ja digi

- Toiminnan suunnittelu näiden yhteisesti tärkeiden ja sovittujen teemojen ympärille
  - Kansallinen pelipäivä, jolloin hyödynnetään erityisesti Ella –sovellusta
  - retkipäivä luontoon tai eläinavusteinen päivä
  - ekotuki toiminnan pajapäivä, jolloin yhdessä asiakkaat ja henkilöstö suorittavat erilaisia rasteja

Perehdytys

- Suunnitelma liittyen perehdytykseen
  - IMO
  - osallisuus
  - vuosikello?

Koulutus

- ~~Etevan~~ sisäiset ja ulkoiset koulutukset
  - Silta omannäköiseen elämään –hankkeen koulutukset
  - webinaarit
  - vuosikello
  - tukirinkitoimintatapa
  - vuorovaikutus
  - kommunikaatio
  - Järvenpää pt:ssä HB kahvit
  - ym.

Päiväaikaisten toimintojen yhteistyö

- Asiakkaiden ja henkilöstön tutustuminen toisiin yksiköihin lisää yhteisöllisyyttä ja laajentaa kokemuksia toiminnoista ja sitä kautta vahvistaa osallisuutta
    - maatilat
    - multisensoriset toiminnot
    - ehkä myös omassa yksikössä toisiin ryhmiin tutustuminen
-

Yhteistoiminnallinen arviointi

- Suunnitelma, miten asiakkaat mukana arvioinnissa?
- Mitkä areenat arviointiin?
- Millaisia menetelmiä
- Samalla voi suunnitella tätä, kun suunnittelee yhteistoiminnallista suunnittelua, samat teemat nousevat tässä
  - Lifecare
  - asiakasraadit
  - toimintakertomus
  - vuorovaikutus ja kommunikointi
  - toiminallisuus

Seuraavan vuoden vuosikello

- Suunnittelu aloitettava hyvissä ajoin
  - r-asmalle tiedosto
  - hankintoihin liittyvät aikataulut tiedoksi, jotta osataan ennakoita suunnitelmia

Materiaalipankki

- r-asmalla Etevan yhteinen materiaalipankki
- täydennetään yhdessä
- kansioiden pohdintaan oma työryhmä?
- Onko tulevaisuudessa Ella-sovelluksessa? Päällekkäisyyttä?

